Бүгү чурттарның пролетарийлери, катыжыңар!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетинген

1951 март 21 среда № 57 (2231)

ӨРТЭЭ 20 КӨП.

Бо хүнгү солунда:

Бистиң Төрээн чуртувуста (1 арын).

Часкы тарылга белеткелин дүрген доозар (2 арын).

ВКП(б) обкомунда (2 арын).

Большевикчи шүгүмчүлелдиң изи-биле (2 арын).

В. Ткачев.—«Большевик» колхозта агитаторлар (2 арын).

Район Советтериниң сессиялары (2 арын).

П. Курченко.—Башкыларже кичээнгейни улаттырар (3 арын).

Херээженнериң күш-ажылы (3 арын).

Редакцияга чагаалар (3 арын).

С. Тамба.—Хөгжүлдеже базым (3 арын).

П. Ушаков.—Ниитиниң колхозчу мал ажылының өдүрлүүшкүнүнче (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЕНИР

Партия болгаш чазак социалистиг көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салган.

1951 чылда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планының чедиишкиниг күүселдези часкы тарылгага чогуур өйүнде белеткенирин болгаш хову ажылдарын организастыг эртирерин, бүгү-ле материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны долу болгаш чөп ажыглаарын, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге калбаа-биле нептередирин партия организацияларындан, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарындан, колхозтардан, совхозтардан болгаш машина-трактор станцияларындан негеп турар.

Часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир төлээде, тракторларны чогуур өйүнде база бедик шынарлыг септээри, көдээ ажыл-агый ажылдарының бүгү үезиниң дургузунда тракторларның ийи ээлчег-биле ажылдаарынга таарыштыр доктаамал составтыг трактористер, прицепщиктер-биле трактор бригадаларын четчелээри чугула. Тарылга планын бүрүн хандырары-биле колхоз, совхоз болгаш хуу ажыл-агый бүрүзү үрезин уруушкунун күүседири, колхозтарның бүдүрүлге планнарын, ол ышкаш бригадаларның бүдүрүлге онаалгаларын болгаш ажылчы планнарын чогаадыры, часкы агротехниктиг бүдүн хемчегларни күүседири улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның күр-күштерин ажыглаары дээш демиселге машина-трактор станцияларының ролю амгы үеде улам-на өзүп турар. Кубаньниң трактористизи Иван Бунеевтиң өгелекчи чоруун ёзугаар техниканы долу болгаш чөп ажыглаары дээш чурта социалистиг чарыш халбарган. Иван Бунеевтиң трактор биргадазының кежигүннериниң патриоттуг кыйгырыынга харыылавышаан, Шагаан-арыг МТС-те эш Маковкинниң трактор бригадазы Бүгү-эвилелдиң механизаторларының социалистиг чарыжынга кирген болгаш ажылдап берип турары «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң бүгү шөлүнге көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн кызыл-тастың гектар бүрүзүнден 22-ден эвээш эвес центнерни, суланың гектар бүрүзүнден 17-ден эвээш эвес центнерни чеьдип алыр, тракторларны ийи ээлчег-биле ажылдадыр болгаш 15 аът күштүг трактор бүрүзүнге 800 гектар чымчаг черни ажылдаар деп хүлээлгени боттарынга алганнар.

Ындыг болза-даа, МТС-ниң хөй кезиинде бүдүрүлгениң чугула көдүрлүүшкүнү тургустунмаан болгаш тракторлар септелгезиниң талазы-биле хожудаашкын ам-даа үргүлчүлеп турар. Капитал септелгениң планын Сүт-Хөл МТС-зи 100 хуу, Чадаана МТС — 114,2 хуу күүседкен турда, Кызыл-Мажалык МТС — 50 хуу, Бии-Хем МТС — 41,6 хуу күүседкен. МТС-ниң партия организациялары болгаш политик талазы-биле оралакчы директорлар септелгени дүрген болгаш бедик шынарлыг доозары дээш ажылчыннарның социалистиг чарыжын багай организастап турар.

Совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында большевик партияның, совет чазактың болгаш улуг Сталинның хажык чок сагыш салыышкынынга сорук кирген Кызыл районнуң «ТАРН 12 дугаар хурал» колхозтуң кежигүннери часка материал-техниктиг белеткелди чогуур өйүнде хандырар, суггаттыг участоктарның гектар бүрүзүнден 18 центнерден эвээш эвес дүжүттү, суггат чок участоктарның гектар бүрүзүнден 15 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр деп хүлээлге алганнар. Күрүне дужаалгаларының планын болгаш 1951 чылда МТС-тиң ажылы дээш натур төлевирин сентябрь 20-ге чедир күүседирин колхозчулар хүлээнип турар.

Часкы хову ажылдарынга чедир шаг-үе улам-на эвээжеп турбужа, ВКП(б) райкомнары, райкүүскомнар, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары часкы тарылга белеткелинде четпестерни узуткаарынче практиктиг хемчегларни албайн турар. Бай-Тайга районда «Дөң-Терек» колхоз үрезин урарының планын чүгле 45 хуу, Чөөн-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхоз — 37, Барыын-Хемчик районда «Комсомол 30 чыл ою» колхоз—29 хуу күүседкен чорук келир үениң дүжүдүнүң дугайында большевикчи сагыш салыышкыны чогунуң дугайын тайылбырлап турар. Совхозтар трестизи мынчага чедир үрезин уруушкунун чүгле 85 хуу, ооң иштинде «Өөк» совхоз—64 хуу күүседкен. Үрезин уруушкуну хуу ажыл-агыйларда, ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнарында кончуг багай чоруп турар. Көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселарының септелгези база-ла дүвүрээзиниг байдалда турап турар. Чижээ, Чаа-Хөл районнуң «Бай-Булуң» колхоз 15 андазыннардан чүгле 5-ти септээн. Ол ышкаш ол-ла районнуң «Бедик Хавак» МЧАЭ-зи чепсек-херексел септелгезинге мынчага чедир эгелеп кирбээн.

Часкы тарылгага чогуур өйүнде белеткениринiң болгаш ону үлегерлиг эртиреринiң ажыл-агый политиктиг улуг ужур-дузазының дугайын өр, херээжен колхозчуларга, МТС-тер болгаш совхозтар ажылчыннарынга калбаа-биле тайылбырлаар деп дайынчы сорулга партия организацияларыныңы, совет болгаш чер органнарының мурнунда турап турар. Партия организациялары болза, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының ортузунга күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүннү баштаар, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш массалыг социалистиг чарышты калбартыр, колхозтарның ниитиниң байлаан улам ыңай өстүрериниге болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай чоруун бедиериниге иштики күр-күштерни мобилизастаар хүлээлгелиг.

ВКП(б) райкомнары колхоз, совхоз, хуу ажыл-агый бүрүзүнүң часкы тарылгага бүрүн белеткелин эң-не кыска хуусаа иштинде хандырар дээш бүгү-ле хемчегларни алыр хүлээлгелиг. Тарылгага белеткелдиң дугайында күрүне хыналдазын чер болганга большевикчи ёзу-биле чорудары болгаш бүгү-ле илеретинген четпестерни доп-дораан узуткаарын чеьдип алыры чугула.

Партийжи-политиктиг ажылды ажыл-агый айтыыглары-биле шын дүүштүрбүшаан, социалистиг чер ажылының культуразы дээш, 1951 чылда бедик дүжүт дээш демиселдиң мурнакчызы болуру көдээ коммунистерниң херээ болур.

БИСТИҢ ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

Рапорттар-биле улуг тудугларга

СТАЛИНО. Коммунизмниң улуг тудутларынга Донбасс металл, машиналар, дериг-херекселарни болгаш тудуг материалдарын чорудуп берип турар.

Март 15-те Сталино областың будурүлгелериниң стахановчуларының болгаш мастерлериниң улуг бөлүү Цимлянскиниң гидроузелиниң тудуушкун шөлүнде чеде бергеннер. Донбассчылар хүндүлүг чагыгларны чедиишкиниг күүседир дугайында рапорттарны алгаш келгеннер.

Краматорскийниң Сталин аттыг заводунуң 10 улуг цехтери сталинчы чаа тудугларга дериг-херекселдер будурүп кылыш бээрин хуусаа бетинде күүседир дээш чаржып турарлар. Ук заводтуң механизастыг чеди болгаш сес дугаар цехтери детальдарны болгаш улуг экскаваторларны будурүп үндүреринiң көстүп көрбээн бедик көдүрлүүшкүнүн чеьдип алган. Каң эзилдирер цехтиң коллективи Цимлянскиниң суг күжү-биле ажылдаар электри станциязынга хереглээр үш статерларны кудуп хептээрин чедиишкиниг дооскаш ам өске чагыгларны стахановчу ёзу-биле күүседип турарлар. Ол-ла заводтуң бир цехи аар чүве көдүртүр механизмнериниң ийи комплектизин будурүп үндүрген. Станочниктерниң болгаш монтажниктерниң эң дээре бригадаларынга Волга-Дон каналының бригадазы деп хүндүлүг атты тыпсып турар.

Краматорскийниң машина тургузукчулары Цимлянскиниң гидроузелиниң тургузукчуларын чарышка кыйгырвышаан, Цимлянскиниң суг күжү-биле ажылдаар электри станциязынга хереглээр суг дамчыдар хоорзаларның комплектилерин будурүп үндүрерин хуусаазындан бир ай бурунгаар доозар, март айның иштинде суг оруу дуй моондактаар беш комплекти механизмнерни чүдүрүп чорударын; механизмнерни болгаш гидрохоорзаларын кылып үндүреринiң хуусаазын 10 хонук кызырар деп бот хүлээлгелерни алганнар.

(СЭТА).

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Ленинск районнуң Күрүненiң үрезин шынарының талазы-биле инспекциязы. Лабораторияның эргелекчизи Н. М. Цыганова Буденный аттыг колхозтуң кызыл-тас үрезининiң арыглаашкынын ылгап олурары.

Чуруу: И. Петровскийниң болгаш Шаровскийнии.

ЯРОСЛАВСК ОБЛАСТЬ. Сталинчы шаңналдың лауреады, РСФСР-ниң алдарлыг зоотехниги Брейтовскийниң госплемрассаднигиниң улуг селекционнери Г. Ф. Маховнинаның хаван ажылының чаа селекциялыг ажылынга кандидат диссертациязынга белеткемин олурары.

Чуруу: Н. Аносовтуу.

Урал металлы

ЧУСОВАЯ. (Молотов область). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийи дугаар сессиязындан хүлээп алган 1951 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединiң дугайында хоойлуну болгаш тайбың дугайында хоойлуну Чусоваяның металлургтери канчаар-даа аажок улуг сорук кириишкини-биле уткааннар. Барыын Уралдың ажылчы чоннары, бистиң чурттуң өзүп турар экономнуг күчүзүнүң херечилелин совет күрүненiң тайбыңга ынакшылдыг политиказының бузулбас принциптериниң шынзыдылгазын ол хоойлулардан көрүп турарлар.

Чусоваяның кан, шой эзилдирикчилери социалистиг Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарынга боттарының сөлыышкынын бээр дээш, металл будурүлгезиниң темпилерин өрүледип турарлар. Олар, чыл эгезинден бээр пландан ажыр дыка хөй тонна шойну, каңны бергеннер.

№ 5 кан эзилдирер суугунуң кан эзилдирикчизи Зыбин чаңгыс ээлчегде пландан ажыр бирги сорттуң 100 тонна каңын эзилдирген болгаш депшилгелиг нормазын ийи катап ажырган. Март айның эгезинде кан эзилдирер № 5 суугунуң кан эзилдирикчилери пландан ажыр муң ажыг тонна металлды бергеннер.

(СЭТА).

Туркмениянын Кол каналында

АШХАБАД. Туркмениянын Кол каналының шугумунда Туркмениянын геолог эргелелиниң экспедициязы улуг шинчилел ажылдарын калбартып турар. Хөй санныг отрядтар гидрогеологтуг болгаш геологтуг шинчилелдерни чорудуп турарлар. Бир бөлүк Тахиа-Таш районда шугумнуң соңгу кезээн, а өскези Казанджик районнуң мурнуу талазын шинчилеп турар. Чер үттеп шинчилээр, чурук тыртырар болгаш топограф ажылдары эгелээн.

Ясхан хөлдүң районунда ол экспедицияның кол эргелели доктаап тургустунган. Мында радиотрансляция белдирин тургузуп турар. Лабораторияларны организастап, чурттала бажыңнарының тудуунуң белеткелин чорудуп турар.

(СЭТА).

Тахиа-Ташта

ТАХИА-ТАШ. (Кара-Калпак АССР). Туркмениянын Кол каналының тудуушкунунга киржип турган, геология бөлүүнүң ажылдакчылары күш-ажылчы улуг чедиишкиннериниң дугайын март 12-де рапорттааннар. Тахиа-Таш ужунуң районунга дош адаан үттээриниң талазы-биле онаалга хуусаа бетинде күүседиткен.

Ийи ай чартыкта геологтар, хемниң дүвүнден хөй санныг үүрмек довуракта тып алганнар, оларны шинчилээниниң түңнели болза Тахиа-Таш плотинаын төлевилээриниң талазы-биле техниктиг шинчилелдерниң үндезини болур.

(СЭТА).

Шимчеп чоруур экскаваторларның чорудукчуларының чарыжы

СТАЛИНГРАД. Волга-Дон каналының тудуунда инженер-техниктиг ажылдакчыларның бригадазы, техниканы эң эки ажыглаар дээш чаржып турар, шимчеп чоруур экскаваторларның чорудукчуларының мурнакчы дуржулгаларын нептередип турар.

№ 4 шимчеп чоруур экскаваторда ажылдап турар мастер Иван Ермоленконуң дуржулгазы тудуг участоктарында калбаа-биле нептерээн. Ол алдарлыг мастер, машинаның доктаамал ажылын хандырып турган, бодунуң дузалакчылары Александр Черский болгаш Алексей Фишев-биле ээлчег бүрүзүнде ортумаа-биле 1.500 кубометр чедир довуракты казып үндүрүп турар. Олар агрегатты эки хайгаарап, ускуушту долузу-биле ажыглап турган, ол эки түңнелди чеьдип ап турарлар. Экскаваторну шыны-биле ажыглаар чорук квартал иштинде 1.500 киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр арганы Иван Ермоленкога берген.

Ермоленконуң дуржулгаларын ажыглаан дыка хөй экскаваторжулар боттарының машиналарының будурүкчүлүүн дыка улгатырганнар.

(СЭТА).

„Донбасс“ деп комбайнның будурүкчүлүг чоруу үш катап өрүлээн

КРАСНОДОН. (Ворошиловград область). Краснянскийниң шахта эргелелинден келген Сергей Онуфриевтиң аныяктар бригадазы, «Донбасс» деп комбайннарга ажылдавышаан, даг техниказын ажыглаарынга чаа чедиишкинни чеьдип алган. Ийи ай 13 хүн иштинде ол бригада 79 циклдерни кылган болгаш хөмүр даш тывыжының талазы-биле кварталдың онаалгазын күүседип алган. Стахановчулар, пландан ажыр 5 муң тонна чыгыы хөмүр дашты ажылдап тыпкан.

(СЭТА).

Часкы тарылга белеткелин дүрген доозар

Белеткел доозулган

Бии-Хем районнуң Тарлаг суурда «Май 1» колхоз (баштаар чериниң даргазы А. Береговой) 1951 чылдың часкы тарылгазынга хереглээр көдээ ажыл-агыйның чепсек херекселдер септелгезин бүрүн дооскаш, 40 ажыг ажыл аттарының дериг херекселдериниң септелгезин база дооскан.

Бо чылдың тарылгазынга 835 центнер кызыл-тас, 85 центнер сула болгаш 36 центнер арбай тараалардың үрезиннерин белеткээр планын чүс хуу курлап белеткээн болгаш арыглаашкынын бедик шынарлыг дооскан.

Чоокта чаа болган колхозчуларның ниити хуралындан бадылаан часкы тарылга ажылының планын ёзугаар, колхозтуң хову бригадири эш Цаплев бодунуң ажылын таарыштыр организастап эгелээн.

Часкы тарылганың ажылын ниитизи-биле 15 хонукта доозарын, ооң иштинде тараа культураларының тарылгазын чүгле 10 ажыл хүнүнде доозарын планнаан болгаш тарылгага ажылдаар аттарны дыштандырып эгелээн.

О. САНЧАЙ.

Трактористер! Шак графиги ёзугаар ажылдап турган часкы тарылганы кыска хуусаада эртиринер!

Чурукчу К. Кащеевтиң плакады.

Белеткел удавас доостур

ХАНДАГАЙТЫ. (Радио-биле). Бо чылдың сталинчы бедик дүжүдү дээш, Өвүр районнуң колхозчу болгаш хуу ажыл-агыйлыг тараажылары часкы тарылгага бүгү белеткелдерни дүлүктелдирип турар.

Үрезин планын культуралар аай-аайы-биле март 10-га чедир 97,3 хуу күүседкен болгаш ооң иштинде районнуң колхозтары үрезин планын 100 хуу белеткеп алган, ам арыглаашкынын удавас доозар.

Ол ышкаш колхозтарда септезе чогуур 40 андазыннарны, 22 илиирлерни, 10 тергелерни болгаш 94 аттың дериг херекселдерин септеп дооскан.

Дус-Даг сумузунда эш Торжуккай даргалаан «Торгалыг» колхоз часкы тарылга белеткелин кончуг өки чорудуп, колдуунда доозар четкен.

Часкы тарылганы агротехника чурумун ёзугаар чүгле 10—12 хонук иштинде бедик шынарлыг чорударынга бүгү белеткелдерни апрель 10 бетинде доозар дээш, Чөөн-Хемчик району-биле, социалистиг чарышты салып алган районнуң бүгү тараажылары бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Белеткели багай

Кызыл районда «Малчын» көдээ ажыл-агый артели часкы тарылгага белеткелди оожум темпи-биле чорудуп турар.

Колхоз бо чылын 130 центнер үрезин урар планныг турган херек кырында үрезин урарының планын чүгле 61,5 хуу күүседкен. Үрезинге үскен тараалардың шынары куду, үрезин арыглаашкынын организаставаанындан чаңгыс-даа центнер үрезин арыглатынмаан.

К. ОЧУР-ООЛ.

Тайбың тугунуң тудукчузу— улуг Сталинга алдар

ЛЕНИНГРАД. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылын ленинградчылар кончуг кичээнгейлии-биле хайгаарап турганнар. Дээди Советтиң хүлээп алганы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 1951 чылдагы Күрүне бюджединiң дугайында хоойлуну, Тайбың камгалалының дугайында хоойлуну Лениниң хоорайының ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле ужурашканнар. Бүдүрүлгелерниң цехтеринге сессияның ажылының түңнелинге уткуштур митингилер болгулаан.

Сталин аттыг металлурги заводунуң бус хоолайлары үндүрер цехинге болган митингиге алдарлыг стахановчу П. В. Комков чүве чугаалаан. Ооң чугаалааны:

— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы бистиң чуртувустуң бүгү делегейниң ажылчы чоннарының сонуургап турар айтыышын шиитпирлеп көрген. Тайбың камгалалының дугайында хоойлуну хүлээп алгаш совет күрүненiң тайбыңга ынакшылдыг политиказын база катап көргүскен бис. Улустар тайбың камгалалының херээн боттарының холунга алыр болза, тайбың камгалатынган турар деп бистиң улуг баштынчывыс эш Сталин чоокта чаа чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алганы Тайбың камгалалының дугайында хоойлу болза, бисти чаа-чаа күш-ажылчы маадырлыг чоруктарже сорук кирип турар-дыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алганы хоойлуларны цехтиң коллективи изи-биле деткээннер.

Участоктарда хоойлуларны хуусаа бетинде доозары дээш чарыштар чаа-чаа күштер-биле калбарган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылының түңнелин заводтуң лабораторияларында болгаш конструкция бюроларында калбаа-биле таныжып турарлар. Ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның чаңгыс эп сеткилдиг сагыш бодалын илеретпишаан, Сталинчы шыңналдың лауреады конструктор Г. С. Щегловтуң чугаалааны:

— Тайбың камгалалының дугайында төөгүлүг хоойлуну бүгү совет кижилер эн-не патриоттуг чоргаарланыышкынының медерели-биле ужурашканнар. Ол бүгү делегейге тайбың дээш демиселге совет улустуң чаа немелдези, дайын кыпсыкчыларынга чаа согуушкун болур.

(СЭТА).

Үрезин планын күүседкен

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык сумузунда «Большевик» колхоз бо чылдың часкы тарылгазынга хереглээр 850 центнер янзы-бүрү үрезинни план ёзугаар чүс хуу белеткеп алган, арыглаашкынга тускай тургускан бригада бедик шынарлыг чорудуп турарлар.

С. ДЕЛЕК.

Часкы тарылгага белеткелди дүрген доозар

Чаа-Хөл районнуң Кызыл-Даг сумузунда Шверник аттыг көдээ ажыл-агый артелинде часкы тарылгага белеткел ажылы дендии оожум темпи-биле чорудуп турар.

Колхозта 145 центнер кызыл-тас, 40 центнер арбай, 22 центнер чиңге тараа, 20 центнер сула үрезини урдунган болгаш үрезин уруушкунунуң планы ыракта чедир күүседтинмээн, үрезин арыглаашкынынче шуут эгелеп кирбээн.

Көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселарының септелгези үрезин уруушкунундан база-ла дээредээр чүве чок болуп турар. Херек кырында 16 андазынарның ийизи, 12 илиирлерниң чүгле сези септетинген. 12 тергелер болгаш аттың дериг херекселарының септелгези мынчага чедир эгелевээн.

Мынчангаш артельдиң баштаар чери часкы тарылгага белеткелде четпестерни доп-дораан узуткап, часкы тарылгага үлегерлиг белеткелди хандырарынче бүгү күштү салыр херек.

Р. ХУНАЙ-ООЛ.

ВКП(б) обкомунда

Партияның область комитединиң бюрозу областың партия школазының директору эш Куренёвтуң школаның өөредилге чылының бир дугаар чартыында түннелдериниң дугайында илеткелин ап чугаалашкан. Бо өөредилге чылын школа чогуур үезинде эгелээниниң болгаш кышкы шылгалда сессиязы организастыг эрткениниң түннелинде, ийиги курстуң дыңнакчыларының барык хөй кезии кончуг эки болгаш эки демдектерни алганнар. Ол ышкаш кышкы шылгалданы бирги курстуң дыңнакчылары чедиишкинниг дужааганнар.

Обкомнуң бюрозу ооң-биле чергелештир чамдык үндезин четпестерни демдеглээн. Школаның дирекциязы болгаш партбюро ВКП(б) обкомунуң бюрозунуң 1950 чылдың марттың 22-де үндүрген шиитпиринде школаның ажылының талазы-биле демдеглээн четпестерни амдыгаа чедир узуткап ап шыдаваан. Башкылаашкынның контролюн ам-даа багай боттандырып турар. Эң эки ажылдыг башкыларның дуржулгаларын кошкак нептеректен, эрткен чартык өөредилге чылында өөредилге чорудулгазының планнаашкынын багай чоруткан, расписание солуп өскертир таварылгалар үргүлчү болуп турган.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң, политэкономияның, төөгүнүн, орус дылдың болгаш литератураның кафедрлери багай ажылдаваннар. Кафедрлериң удуртукчулары өөредилге чорудулгазын экижидер дугайында ВКП(б) ТК-ның айтыышкынын күүсетпээннер. Бүдүн чылдың дургузунда кафедрлерге лекциялардың стенограммаларын чугаалажып көрбээннер. Ол ышкаш дыңнакчыларның бот-кичээлинге контроль болгаш дузаламчы багай организастатынган, класс болгаш семинар кичээлдери багай эртип турган. Дыңнакчыларның класс болгаш семинар кичээлдеринге конспект, илеткел төлевилелдери болгаш планнар кылып алырынга эвээш дузаламчы көргүзүп келгеннер.

Областың партия школазының директору эш Куренёв болгаш ооң өөредилге талазы-биле оралакчызы турган эш Шилохвостов кафедрлериң ажылдарын удуртурун болгаш контрольдаарын багай боттандырганнар, өөредилге-методиктиг ажылдарга чогуур дузаламчыны көргүспээннер. Школаның дирекциязы кичээлдерге очулдуругларның шынарын контрольдавайн турган, ынчангаш, чамдык очулдуруглар кичээлдериң идей-теоретиктиг деңнелин чавызадып турган. Школа Чөвүлели кошкак ажылдап турар, школада четпестер дугайында шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел кызыы болуп турар.

Школаның партбюрозу болгаш ооң секретари эш Наксыл-оол дыңнакчыларны марксизм-ленинизмниң чогаалдарын ханызы-биле өөренип алырынче четпес организастап турар, партияның болгаш зүрүнеңиң сагылга-чурумун үрээр чорук-биле демиселди кошкак чорудуп турарының түннелинде, тос ай курзунуң болгаш белеткел салбырының чамдык дыңнакчыларында аморальдиг үүлгедиишкиннер кылыр чүүлдер турган.

ВКП(б) обкомунуң бюрозу школаның директору эш Куренёвтан болгаш партбюродан ВКП(б) обкомунуң 1950 чылдың март 22-де болгаш ам үндүрген шиитпирлеринде айытхан четпестерни төнчүзүнге чедир узуткаарын, өөренип эрткен материалдарны дыңнакчыларның быжыг болгаш ханызы-биле шиңгээдип алырын чеңдип албышаан, башкылаашкынның идей-теоретиктиг деңнелин бедидериниң хемчеглерин шиитпирлии-биле алырын негээн.

Бюро школа директорунга болгаш ооң өөредилге талазы-биле оралакчызынга өөредилге эргелелиниң болгаш школа чөвүлелиниң бүгү ажылын башкылаашкынның идей-теоретиктиг деңнелин бедидеринче, өөредилге-методиктиг ажылдың шынарын экижидеринче шыңгыы угландырарын хүлээткен. Өөредилге эргелелиниң, кафедрлериң болгаш социал-эконом эртеминиң кабинединиң ажылдарынга үргүлчүүнүң планнаашкынын хандырар, оларның ажылдарының дугайында отчёттарын дыңнаар, өөредилге-методиктиг айтырыгларны үе-үеде чугаалажып турар, дуржулгаларны нептередир, дыңнакчыларның өөредилгезиниң түннелдерин семестр санында кылыр кылдыр негээн.

Лекцияларга, семинар болгаш класс кичээлдеринге үргүлчү олуржуп, башкылаашкыннарның идей-теоретиктиг деңнелин бедидер дээш ажылдарже ханызы-биле сиңнигерин, башкыларга практиктиг дузаларны көргүзерин лекцияга, өөредилге эргелелинге болгаш кафедрлер эргелекчилеринге хүлээткен.

Школаның башкы составын долузубиле четчелээрин, дыңнакчыларның бот-кичээл кылырын организастаарынче кичээнгейни улгатырарын, оларның ажыл шагын планнаарынга, конспектилер, төлевилелдер болгаш илеткелдер тургузарынга практиктиг дузалар чедирерин, оларга лекциялар болгаш консультацияларны үргүлчү кылып бээрин дирекцияга ВКП(б) обкомунуң бюрозу хүлээткен.

Орус дылдың башкылаашкынын, эң ылаңгыя үндезин национал эштерге экижидеринче онза кичээнгейни салыр. Ол эштерге Ленин—Сталинның чогаалдарын шуут боттары номчуп өөренип ап болур кылдыр орус дылды дүрген шиңгээдип алырынга практиктиг дузаны школаның дирекциязы көргүзер ужурлуг.

Партбюро болгаш ооң секретари эш Наксыл-оол болза, дыңнакчылар марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын ханызы-биле шиңгээдип алган турарынче кичээнгейни салыр хүлээглелиг. Өөредилгениң шынарының дугайында айтырыгларны партбюрога болгаш партия хуралдарынга үргүлчү чугаалажып, школаның иштинге сагылга-чурумну экижидеринче шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

ССРЭ-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларының талазы-биле, эртемниң, техниканың, культураның болгаш уран-чогаалдың сөөлгү чедиишкиннериниң дугайында лекцияларны, илеткелдерни үргүлчү чорударын, уран-чогаал литератураның кежээлерин, теоретиктиг номчулга кежээлерин организастаарын школаның дирекциязынга бюро хүлээткен. Партия обкомунуң секретарьлери, килдистер эргелекчилери болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары аңаа барып илеткелдерни, лекцияларны кылыр ужурлуг.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур кижилериниң ажыл-ишчи болгаш политиктиг мөзү-шынарын ханызы-биле өөренип көрбүшаан, чаа дыңнакчыларның чыылдазының белеткелин чогуур үезинде болгаш шынарлыг организастаарын обкомнуң бюрозу школа дирекциязынга хүлээткен.

Бедик дүжүтке белеткениңер!

Б. Березовскийниң плакады

Район Советтериниң сессиялары

Эрзин район Совединиң сессиязы

Эрзин район Совединиң ийи дугаар сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа 1950 чылда мал өзүлдезиниң болгаш моон соңгаар мал ажылын сайзырадырының сорулгаларын, база Тес суму Совединиң организас-массалыг ажылы—мындыг ийи чүүл айтырыгларны чугаалашкан.

Сессия шыңгыы шүгүмчүлелдин адаа-биле эрткен. Санал берген депутаттар районнуң малының бажы ниитизи-биле 1,7 хуу кудулаан чорук райкүүском болгаш ооң көдээ ажыл-агый килдизи мал ажылын багай удуртуп турганы ол деп шүгүмчүлээннер.

Мал ажылын сайзырадыр талазы-биле райкүүском сумулар Советтерин болгаш колхозтарны багай удуртуп турган. Ылаңгыя сумуларның сессияларын кончуг эвээш чыылдырып, аңаа мал ажылының дугайында айтырыгны чугаалашпайн турган.

Мал чеминиң белеткелиниң планын 1950 чылда чүгле 95 хуу күүсеткен. Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле ажылды хошкак чорудуп, оларны мал ажылын сегидеринче организаставайн турган.

Тес суму Совединиң организас-массалыг ажылында улуг четпестер бар болганы сессияга илерээн. Суму Совединиң сессиязын Конституция ёзугаар чыылдырбайн турган, суму Совединиң доктаамал комиссиязы багай ажылдап турган.

Районда мал ажылын үндезини-биле экижидип, колхозчуларның үш чыл хуусаалыг агрозооветеринар курзунуң өөредилгезин сегидерин, мал кажааларының тудугларының планнарын ынавыла күүседир дугайында чогуур хемчеглерни алырын, ол ышкаш сумулар Советтериниң организас-массалыг ажылдарын экижидерин сессия райүүскомга дааскан.

С. ЧЫМБА.

Сессиядан илерээн четпестерни кыска хуусаада узуткаар

Чоокта чаа Өвүр район Совединиң ийи дугаар сессиязы болуп эрткен. Сессияга районнуң колхозтарының 1950 чылда тудуг планнарының күүселдези болгаш тудуг материалдарының белеткелиниң дугайы, районда «Торгалыг» колхозтуң часкы тарылгага белеткелиниң дугайы болгаш Хандагайты сумузунда улуг улус өөредилгезиниң чоруп турары болгаш школага оттулар ыяш белеткелиниң дугайы мындыг үш чүүл айтырыгны чугаалашкан.

Үстүнде чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле улуг четпестер бар болганы сессияга илерээн. Райкүүском колхозтарда тудуг ажылын багай удуртканының түннелинде тудуг планы күүсетинмээн болгаш колхозтарда тудуг материалдарының белеткели чүгле 36 хуу болуп турар.

Часкы тарылгага белеткел районда ниитизи-биле багай чоруп турар. Тарылганың чепсек херекселдериниң септелгези чорувайн турар. Үрезин четче урдунмаан, харын-даа чамдык Хандагайты болгаш Чалааты сумуларында бар үрезиннер күсү бердинген медээлеринден эвээш болгулап турар.

Улуг улус өөредилгезиниң ажылы бижик билбес чорукту узуткаар, бижикти багай билирлерни эки бижиктиг кылдыр өөредир ажыл сумуларда база-ла четпес чоруп турары сессияга илерээн. Тургустунган бижик бөлгүмнериниң ажылы кончуг багай. Райкүүском ол ажылды удуртпайн турар. Школаларга ыяш белеткээр талазы-биле чарлаан шалыпчы айның түннели багай бооп, оттулар ыяш белткелиниң планы күүсетинмээн.

Үстүнде илеретинген четпестерни чоокку үеде узуткаарынче угланган шиитпирни сессия хүлээп алган. Ол шиитпирни хажык чокка күүседири райкүүскомдан негетинип турар.

М. ЧҮЛДҮМ.

Областың социал-хандырылга ажылдакчыларының семинары

Областың социал хандырылга ажылдакчыларының 60 шак программалыг семинары март 7-ден 15-ке чедир болуп эрткен.

Семинарның киржикчилери пенсияга хамаарышкан хоойлулар дугайында областың социал хандырылга килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш М. Шашковтуң, «бухгалтерияның отчётдаңзызының дугайында» областың социал хандырылга килдизиниң бухгалтер-ревизору эш Л. Гнетованың, колхозчу инвалидтерге дузалаар касса дугайында болгаш инвалидтерни күш-ажылга хаара тудар дугайында областың социал-хандырылга килдизиниң эргелекчизи эш Г. Сагалаковтуң лекцияларын болгаш оон-даа өске социал хандырылга ажылдарынга чугула хамаарылгалыг темаларын өөренип эрткеннер.

Колхозтар болгаш сумулар даргаларының семинары

БАЙ-ХАК, (телефон-биле). Чоокта чаа Таңды районнуң суму, суур Советтериниң болгаш колхозтар баштаар черлериниң даргаларының семинары район төвүнге болуп эрткен.

Семинарның киржикчилери «Бүгү делегей байдалының дугайында» ВКП(б) райкомунуң партия - кабинединиң эргелекчизи эш Тушковтуң, «Колхозтарның организас тургузуун быжыглаарының дугайында» ВКП(б) райкомунуң секретари Михеевтиң, «Эш Сталин—бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунуң организакчызы болгаш удуртукчузу», «Часкы тарылга үезинде колхозтарның сорулгазы деп лекцияларны, ВКП(б) райкомунуң секретари эш Шкиляевтиң болгаш оон-даа өске көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай лекцияларны улуг кичээнгей-биле дыңнап эртиргеннер.

Семинар соонда колхоз даргалары болгаш суму, суур Советтериниң даргалары ажыл дуржулгаларын солушканнар.

Социалистиг чарыштың тиилекчилери

Чоокта чаа, Тыва хереглекчилер эвилелиниң Президиуму областа садыг ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыштың түннелин көрген.

Совет садыгның ажылын чоннуң чогуур негелдезинге чедир сайзырадыр талазы-биле Кызыл хоорай кооперациязының 5 дугаар магазини (эргелекчизи Г. В. Седельникова) кончуг эки ажылдап, садыг ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Эш Седельникова 5 дугаар магазинге 2 чыл ажыг үениң иштинде кончуг эки ажылдап келген болгаш 1950 чылда бараан саарылгазының планын 129,4 хуу күүсеткен. 1951 чылдың январь айның планын 142,4 хуу болгаш февраль айның планын 119,4 хуу күүсеткен.

5 дугаар магазинде чонга чугула хереглелдиң бараннары үргүлчү үзүк чок турар болгаш арыг-шевер талазы-биле эки, база магазинде бараан делгиири чонга көрүштүг дээш областа садыг ажылдакчыларының аразында шилчиир Кызыл тукту 5 дугаар магазинге тывыскан болгаш эш Г. В. Седельникованың бодун 300 рубль-биле шаңнаан.

База, ооң-биле кады, областың хөй-ниити чемненилге черлериниң аразында социалистиг чарыштың түннелинде чем продукция садып, саарар планын үргүлчү ажыр күүседип келген болгаш кылып турар чемнериниң шынарын улам сайзырадып турар Кызыл хоорай кооперациязының 4 дугаар столоваязынга (эргелекчизи Л. Я. Лоскутова, повары Данилова) областың хөй-ниити чемненилге черлериниң аразында шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Эштер Седельникова, Лоскутова туктарны хүлээп ап тура, совет садыгның ажылын моон соңгаар моон-даа артык эки сайзырадып ажылдаарын хүлээнип чүве чугаалаваннар.

И. ТОРЖУ.

Чер-чер Советтериниң организас-массалыг ажылын экижидер

Кызылдың көдээ район Совединиң ийи дугаар сессиязы бо чылдың март 9-та болуп эрткен. Аңаа районнуң Көк-Тей суму Совединиң организас-массалыг ажылдарының дугайын болгаш Чаа-Хөл району-биле социалистиг чарыштың керээзин чарар дугайын чугаалашкан.

Көк-Тей суму Совединиң организас-массалыг ажылында улуг четпестер бар турганы сессияга илерээн. Ол суму Соведи конституцияны каржызыбиле хажыдып 1950 чылдың дургузунда үш-ле катап сессия чыылдырган, аңаа 8 айтырыг чугаалашкан. Суму Совединиң ажылының планы чок болгаш доктаамал комиссиялар ажылдавайн турган. Сумуда колхозтарның чаңгызының-даа даргазының илеткелин суму Соведи албаан болгаш колхозтарны удуртпайн турар. Ооң түннелинде сумуда колхозтарның чаңгызы-даа 1950 чылда тудуг планын күүсетпээн. Ол ышкаш мал бажын өстүреринiң планын күүсеткен колхоз чок, харын «Победа» колхозтуң улуг, биче 40 баш малдары өлүп ховаан.

Сумуда школаларның оттулар ыяш белеткелиниң багай болганы-биле чамдык школаларның кичээлдери үстүп турган барымдаалар бар. Ында улуг улус өөредилгезиниң ажылы база кончуг багай чоруп турар. Бижик билбес чорукту узуткаарының бөлгүмнеринге чүс хире кижи өөренир турда, а ам херек кырында чүгле 20 кижи өөренип турар.

Ооң-биле чергелештир райкүүскомнуң талазындан сумулар Совединиң ажылын хынавас, оларга практикалыг дузаламчыны көргүспейн келгенин сессия четпес деп санаан.

Ийи дугаар айтырыгга район социалистиг хүлээлгелерни албышаан, Чаа-Хөл районун социалистиг чарышка кыйырган.

Үстүнде чугаалашкан айтырыгларның дугайында сессия тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

А. СУНДУЙ.

Сессияның үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш

Часкы тарылга белеткелиниң дугайында болгаш школаларның тудуг материалдарының белеткелин күштелдирер дугайында айтырыгларны Барыын-Хемчик район Совединиң сессиязынга чугаалашкан. Аңаа часкы тарылга белеткелиниң дугайында районнуң көдээ ажылагый килдизиниң кол агроному эш Сычёв илеткел кылган.

Районда часкы тарылга белеткелдериниң хожудап турарын, көдээ ажыл-агый килдизи, сумулар Советтери болгаш колхозтарның баштаар черлери ол чугула ажылды оперативтиг удуртпайн, бо талазы-биле хемчеглерни дыка четпес чорудуп турарын илеткелчи тодарадып чугаалаан. Үрезиннер уруушкуннарының планын колхозтар 80 хуу күүсеткен. Хуу ажыл-агыйлар үрезин уруушкунун барык-ла чорутпаан. Колхозтар үрезиннерин четче арыглаваан.

Аскы-Барлык сумуда улгатырган «Ленинчи орук» колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Доржу) бедик шынарлыг үрезиннерни белеткеп алыр талазыбиле сагыш салбаан, ол колхозтуң үрезининiң 50 хуузу куду шынарлыг болуп турар. Чамдык колхозтар сөөлгү үеге чедир черни чемижилгелер-биле эки хандырбайн, бедик дүжүт алырының херээн амдыгаа чедир четпес организастап турар.

Март айның иштинде тарылганың бүгү белеткелин шынар-даа, сан-даа талазы-биле бедик деңнелдиг доозарын ажылчы чоннарның депутаттарының район Совединиң сессиязынга шиитпирлээн.

МТС болза, колхозтарның үрезин арыглаар ажылынга болур-чогуур дузаны чедирери чугула. Ылаңгыя МТС тараа арыглаар машиналарын чамдык колхозтарга ажыгладыр болза чогуур. Черни чемижилгелер-биле хандырарын дүрген хүүседир. Эрткен чылда бугаларның ашталгазын «Искра», «Комсомол 30 чыл ою» колхозтар чедимче чок чоруткан, ынчангаш тараанның суггарылгазын чогуур-биле хандырбаан. Бо чылын бугаларның ашталгазын чогуур өйүнде доозар.

Районнуң суг ажыл-агый чери (начальниги эш Сторотонов) колхозтарның ховуларынга суггарылга системазын таарыштыр тургузар ажылга чогуур дузаламчыны көргүзер ужурлуг. Районнуң кол тараалаң черлериниң ниити улуг Барлык бугазының септелгезин тарылга эгелээриниң мурнунда доозар. МТС колхозтар-биле керээлерни март айда бүрүн чарган турар.

Колхозтар, МТС, совхоз тарылгага кирер тырттар дириг күштерни баш бурунгаар дыштандырар, азыраар ажылды хүн-бүрүде чорударын чеңдип алыр. Тарылга эгелээриниң мурнунда аңаа ажылдың боттуг үнүүшкүн шенелдезин кылыр.

* * *

1951—1952 өөредилге чылдарында районга бүгү-ниитиниң өөредилгезин чедиишкиннiг чорударынга школалар тудуун баш бурунгаар доозары чугула болуп турар. Школаларның тудуг материалдарының белеткелдерин дүргедедир дугайында районо эргелекчизи эш Лопсан-Ендан сессияга илеткел кылган. Школаларның тудуг материлдарының белеткелин кыска хуусаада доозар. Ооң-биле чергелештир школаларга оттулар ыяш белеткелин доозары-биле районга шалыпчы 15 хонукту чарлаан. Үстүнде айыткан ийи айтырыгның талазы-биле район Совединиң сессиязы делгерээнгей шиитпирлерни үндүрген. Ам хамык ужур үндүрген шиитпирлериң күүселдезин хүн-бүрүде истеп хынаары чугула.

К. ЭМЕР-САРЫГ.

Большевикчи шүгүмчүлелдиң изи-биле

ВКП(б)-ниң Тожу райкому районнуң партия конференциязынга үнген шүгүмчүлелдерни өй-шаанда хынап боттандырарынче бодунуң ажылын угландырган.

Партияның эрткен район конференциязынга чамдык коммунистериң талазындан күрүнеңиң болгаш партияның сагылга-чурумун үреп турар, эң ылаңгыя көдээ ажыл-агый артелиниң Сталинчы Уставын каржызы-биле үреп турар фактыларны илеткеткен.

«Советтиг Тыва» колхозта партия кежигүнү Сүрүң ук колхозту даргалап турган, көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын каржызы-биле хажыдып, колхозтуң демократиязын үреп, колхозтуң ниити хуралының чөпшээрели чокка бодунуң кара-дуразы-биле колхозтуң ниитилештирген малын улустарга орнаар садар чорукту хөйү-биле кылганы илерээн. Шүгүмчүлелге үндезилээш, райкомдан хынап көрген. Сүрүң колхозтуң мал болгаш акша хөреңгизин бодунуң турааы-биле чарыгдап турганы шын болуп илерээн. Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын каржызы-биле үреп турганы дээш коммунист Сүрүңге ВКП(б) райкомунуң бюрозу партияның доңгулдазын хүлээтпишаан, бодунуң хуу херээнге киир бижиир деп шиитпирлээн.

«Май 1» колхозта партия эге организациязының секретари турган С. Дамба 1950 чылдың август айда ук колхозтуң симментал уксаалыг бүдүрүкчү бугаазын «каржы буга» деп чылдагаан тыртхаш, эьтке хереглеп өлүрген. Ол болза, коммунист Дамбаның буруузу болуп хынаалдадан илерээн. ВКП(б) райкому Дамбага шыңгыы доңгулда хүлээтпишаан, хуу херээнге киир бижиир деп шиитпирлээн.

ВКП(б) райкому конференцияга болган өске-даа шүгүмчүлелдерни хынап, коммунистериң саналдарын боттандырар хемчеглерни ап турар.

„Большевик“ колхозта агитаторлар

Барыын-Хемчик районунда эрткен чылын улгатыр катышкан «Большевик» колхоз болза, районнуң база бир мурнакчы артели болуп турар. Колхозчулар артельдиң даргазынга дуржулгалыг удуртукчу коммунист эш Идам-Сюрюңнү соңгуп алганнар. Ол болза, колхозчу төрааажыларның культурлуг болгаш байшыырак амыдыралы дээш кызымакай ажылдап турар.

Ам часкы тарылгага кидин түлүк белеткелдиң хүннеринде колхозта хөй ниитиниң күш-ажылынга киришпейн турар кижилер чок. Кырганнар болгаш аныяктар, бүгү-ле күш-ажылчы колхозчулар хүн-бүрүде эртенгиниң даң хаазындан кежээниниң орайынга чедир тудуг бригадаларында, мал фермаларында болгаш часкы тарылганың чепсек-херекселдер септелгелеринде идепкейлиг ажылдап турарлар.

Колхозчуларга улуг хүндүткелди эш Бойду-оол чеңдип алган. Ол болза, боду хүн-бүрүде айыл нормазын бедик бүдүрүкчүлүг көргүзүг-биле күүсетпишаан, тараажылар-биле иштикиде болгаш даштыкыда амыдыралдың болуушкуннарының дугайында янзы-бүрү солуп темаларга беседалар чорудар шаг-үени кежээде тып ап турар. Ол болза, колхозтуң конторазында-даа, колхозчуларның чурттап турар бажыңнарында-даа ыыткыр номчулгаларны, беседаларны бо-ла чоруда берген турар.

Эш Бойду-оолдуң агитациязы эң-не тодаргай болгаш ёзулуг амыдыралчы характерлиг болуп турар. Ол, чуртта болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннарны артельдиң ажыл-агыйын быжыглаар талазы-биле колхозчуларның сорулгалары-биле эки дүүштүрүп, колхозтуң бодунуң иштики амыдыралының чижектерин агитация ажылынга эки ажыглап турар.

Үрезин арыглаар ажылга 63 харлыг колхозчу эш Балчий шылгаран. Ооң үлегерлиг хүш-ажылчы чоруун колхозтуң ханә солунунга бижээн болгаш ооң-биле бүгү колхозчуларның идепкейин кыйырган. Бир эвес бүгү колхозчулар эш Балчий ышкаш шак ынчаар шалыпчы, эки ажылдаан болза, бистиң колхозувустуң амыдыралы улам культурлуг, бай-шыырак болуп, чедиишкиннеривис улам улуг болур ийик—деп, эш Бойду-оол колхозчуларга чугаалап турган.

Тараажыларның ортузунда ол ышкаш политиктиг улуг ажылды хову бригадазында коммунист эш Баир, тудуг бригадазында эш Делгер, малчыннар ортузунда кадарчы коммунистер Дайтан болгаш Успуң олар чорудуп турарлар. Ол эштер эш Сталинның «Правданың» корреспондентизи-биле беседазының политиктиг улуг ужур-дузалыг характерин тайылбырлавышаан, Кореяда байдал дугайында беседа-биле колхозчуларның улуг сонуургалын көдүргеннер. Колхозчулар болза, улус демократия чурттарының чедиишкиннериниң, оларда эконом, культура хөгжүлдезиниң дугайында хөй-хөй айтырыгларны салып турганнар. А кажан часкы тарылга белеткелиниң дугайында чугаа чоруп турда, беседаның киржикчилери боттарының ажылдарының дуржулгаларын солчуп, четпестерни илередип, ол четпестерни моон соңгаар узуткаар дугайында эки саналдарны берип турганнар.

Хереэженнериң ортузунда районнуң ажылчы чоннар Совединиң депутады эш Көк-Кыс шылгарап турар. Ооң чорудуп турар беседаларының темаларының кол кезии улуг башкы Сталинның Тываның чонунга бергени чаа амыдыралдың чечиишкиннериниң дугайы болуп турар. Эш Көк-Кыс болза, чүгле бодунуң колхозунда ең эки чүткүлдүг ажылдап турар хереэженнериң дугайын чугаалаары-биле кызыгаарлатынмайн, харын ол ышкаш областың өске колхозтарында күш-ажылчы хереэженнериң кайгамчыктыг эки чижектериниң дугайын бижээн область солуннарының материалдарын калбаа-биле ажыглап турар. Часкы тарылга кампаниязынга белеткелдериниң үезинде колхозтуң хереэженнериниң сорулгаларын болгаш часкы тарылганы чорударынга, уругларны кижизидер талазы-биле школа башкыларынга дуза көргүзеринге оларның улуг ролунуң дугайын ол бодунуң агитация ажылынга шын холбаштырып турар.

Бүгү-ле агитация-массалыг ажылдарны партбюро, ооң секретари эш Коңзай-оол эки углап-шиглеп келген. Партбюро колхозта агитация-массалыг ажылдарның байдалының дугайын, партия чарыдыышкынының системазында коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң өөредилгезиниң дугайын, колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарында партия кежигүннериниң болгаш кандидаттарның мурнакчы ролунуң дугайын үргүлчү чугаалажып, партия хуралдарынга болгаш бюрога коммунистериң партия, хөй-ниити ажылдарынга киржилгезиниң дугайында отчёттарын дыңнап турган.

Көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдериниң септелгезин колхоз район иштинде бир-ле дугаар дооскан чорук, үрезиннерни долузу-биле белеткеп, арыглааш — часкы хову ажылының эгезин дайынчы белен чорук-биле уткуп турар байдал болза, колхозтуң коммунистериниң ажылының түннели ол.

В. ТКАЧЕВ.

Башкыларже кичээнгейни улгатырар

Совет башкылар болза, бистиң социалистиг улуг интеллигенциявыстың эң күүлүг отрядтарының бирээзи. Олар—идеология фронтузунуң ажылдакчыларының хөй санныг армиязының дайынчылары.

«Биске улустуң башкызы, буржуаз ниитилелге ооң кажан-даа туруп көрбээни, турбазы болгаш туруп шыдаваны, ол хире улуг бедикке салдынган турар ужурлуг. Ол болза, кандыг-даа шынзыдыышкын негетинмес, ылаптыг шын херек болур»—деп В. И. Ленин 1923 чылда бижээн.

Кажан Совет Тываның чаартылгазы чаа социалистиг эге-биле канчаар-даа аажок шапкын чоруп турда, баштынчының ол төөгүлүг айтыышкыны бистиң амгы хүннеривисте база кайгамчык улуг ужур-дузалыг.

Областың арны болгаш кижилериниң психологиязы (аажы-чаң, мөзү-шынары) улам чаартынып турар. Улус өөредилгезиниң херээ көстүп көрбээни-биле дүрген хөгжүп келген 1944 чылда область 122 школалыг турган, ам 184 школалыг апарганы аңаа ылаптыг херечи болуп шыдаар.

Ам Тываның улуг-даа, биче-даа чону билиг-биле соксаал чок чепсегленип турарлар: чамдыктары школаларда, техникумнарда болгаш институттарда, а бир чамдыктары бижик билбести узуткаарының бөлгүмнеринде өөренип турар.

Улус өөредилгези — үгле улус чырыдыышкын ажылдакчыларының херээ эвес, а бүгү-ле партия, совет, комсомол организацияларының чиңгине херээ, өске-биле чугаалаарга, ажылчы чонну эртем билиглиг, культурлуг болдурар болгаш коммунистиг ёзуга кижизидер чорук бистиң большевик партиявыстың салып турар сорулгаларының база бир эң чугулазы болур.

«Аныяк салгакчыларны кижизидип, өөредир дугайында оларның мурнунда салдынган хүндүлүг болгаш харыысалгалыг сорулганы чедиишкинниг күүседир талазы-биле башкыларның ажылынга херектиг бүгү эргежок чугула байдалдарны бүрүнү-биле хандырар ужурлуг» — деп ВКП(б) ТК 1932 чылдың август 25-теги доктаалынга айытпышаан, ону боттандырар дугайын парторганизацияларга болгаш улус өөредилге органнарынга хүлээткен турган.

Мынчангаш башкыларның ажылынга дузалажырының бүгү айтырыгларын ол организациялар шиитпирлээн турар ужурлуг; башкылар чурттаар бажыңнарны тударын, оларның одаар ыяжының белеткелин, транспорт хандырылгазын, кадыкшыл болгаш дыштанылгазы дээш өске-даа.

Ындыг турбужа, эрткен өөредилге чылдарында болгаш амгы-даа өөредилге чылында башкылар дугайында сагыш салыышкын бистиң области хамыктың четпес болуп келгенин билинзе чогуур. Башкыларның ажылдаар, чурттаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузарының айтырыы Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр Сүт-Хөл, Чаа-Хөл районнарынга онза багай деп демдеглетинип келген. Ол районнарның партия-совет организациялары, ылаңгыя улус өөредилге килдистериниң эргелекчилери эштер Көк-оол, Балчыр, Тары-Сюрюң, Чимит-Торжу (Өвүр районо эргелекчизи турган), Лопсан-Ендан, суур, суму Советтери башкылар болгаш школа, интернаттарның өске-даа ажылдакчыларының материалдыг амыдырал чуртталгазының хандырылгазынче хамыктың четпес сагыш салып келгеннер.

Башкыларны аъш-чемниң эргежок чугула продуктулары болгаш үлетпүр барааннар-биле хандырарын элээн чамдык районнарда онза четпес кылдыр тургускан. Башкыларның ыңай-бээр аргыжылгазынга транспорт хандырылгазы мырыңай тергиин багай. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга школазының орус дыл башкызы эш Сибилева башкыларның январь чөвүлел хуралының үезинде ол-ла районнуң Кара-Хөл школазының орус дыл башкызы эш Метёлкина таварышкаш ушкарбаан болза, 40 градус соокту үезинде 60 км. черге чадаг кылаштаар ужурга таваржыр часкан. Ол ышкаш Хөнделең школазының башкызы эш Маслобоева 35 км. черге чадаг кылаштаан, Сүт-Хөл районнуң Алдан-Маадыр школазының башкызы эш Цедрик школаже дедир чанар дээш аът манап, алды хонган. Аът тып бээр дугайында дуза дилээрге, районо эргелекчизи эш Балчырның харыылааны болза: «Силерге мен 12 рубль бердим чоп ону мунуп алгаш чана бер, а бир эвес хөңнүүер чок болза, кайнаар-даа чоруп чоруңар, орнуңарга өске башкы тып алыр бис»—дээн. Эш Балчыр, та чогум үүнү үндезилээш башкыларны ынчаар дора көрүп турар кижи чүве ийик, кайгамчык чүве...

Оон аңгыда, ВКП(б), комсомол организацияларының болгаш районо эргелекчилериниң талазындан башкыларның ажылынга дузалашпас, оларның арга-дуржулга солуушкунуң калбартпас, башкылаашкынга контрольду чорутпас үүлдер кайда-даа бар.

Бо үстүнде хамык четпестер школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны чедиишкиннии-биле шиитпирлээр чорукка улуу-биле шаптык ужураштырып, дыка берге байдалдарны таварыштырып турар. ВКП(б)-ниң чамдык райкомнар секретарьлери, райкүүскомнар, даргалары башкыларның ажыл амыдыралын хүн-бүрү сонуургап, оларныңбиле тудуш амыдыралга чурттаарының улуу, харын оларны шуут билбес болуп турар үүлдер хөй. «Силерде эки башкылар кымнарыл?» деп айтырарга билбезиниң хараазы-биле шуут-ла «Бисте эки башкылар чок» деп харыылаарлар.

Көдээ башкыларның культурлуг деңнелин бедидериниң чугула чепсээ, оларның ортузунда кино көргүзүлгези болгаш өске-даа культурлуг хөглээшкиннер база чорувайн турар. База бир четпес үүве болза, башкыларның ортузунда политиктиг кижизидилге болгаш партия чырыдыышкынының ажылы кончуг кошкак. Оларга хамаарыштыр организастап тургускулаан политшколалар, марксизм-лениңизмниң идеялары-биле чепсегленириниң бот-өөредилгези эрнгей чоруп турар. ВКП(б), ВЛКСМ райкомнарының талазындан башкыларның иштинге политкижизидилгелиг ажылды четпес чорудуп турары-биле чамдык башкылар арага-хымыска хандыкшыыр, аморальдиг үүлгедиглер кылыр чоруктарны болдуруп турарлар.

Мынчангаш моон соңгаар башкыларга материалдыг амыдырал чурттаганы чогууру-биле хандырып, оларның ажылынга, өзүлдезинге большевикчи сагыш салыышкынны үргүлчү тургузуп, башкы каадырларның политиктиг, кижизидилгезин чидии-биле күштелдирер херек.

П. КУРЧЕНКО.

Херээженнерниң күш-ажылы

Бүдүрүлгеде херээженнер

Кызылдың автотранспорт конторазында херээжен күш-ажылчыларының иштинде ызымакай ажылдап турарлар хөй. Оларның иштинде эш Е. Забродина онза шылгарангай ажылдап турар. Ол болза, 1939 чылда шофёрлар курзун кончуг эки дооскаш, ол эки өөредилгезин бо үеге чедир херек кырында үлегерлиг ажылы-биле бүзүреткен. Эш Забродина ам үшкү чергениң шофёры, «ГАЗ—АА» деп автомашинада ажылдап турар. Ооң машиназы 4 чыл дургузунда кандыг-даа үрелиишкинге болгаш до-таашкынга таваржып көрбээн. Ындыг байдал-биле машина болза, 49 муң километрни эрткен.

Эш Забродинаның эки ажылын көргеш, бүдүрүлгениң баштаар чери Хүндүлел бижик-биле шаңнаан болгаш хөй удаа акша шаңналын берип турган.

Аныяк токарь эш К. Кудряшева эрткен чылда бүдүрүлге планын 160 хуу күүседкен. Ол болза, бүдүрүлгеде хөйниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар.

А. КИЛИН.

Колхозчу херээженнерниң хуралы

Чоокта чаа, Кызылдың көдээ районнуң «Черби» колхозта херээженнер организациязының хуралы болган.

Хуралга херээженнер организакчызы эш Багай-уругнуң херээженнер ортузунга ажыл дугайында отчёт илеткели болган. Хурал болза, колхозчу херээженнерниң күш-ажылга, хөй ниити ажылдарынга киржидгезин болгаш ажылчы херээженнерниң ортузунда политиктиг, культура массалыг ажылдарның эрткен чылда чоруп келген байдалын түңнеп көрген. Колхозчу херээженнер болза, совет эрге-чагырганын, большевиктер партиязының болгаш улустарның улуг баштыңчызы эш Сталинның ачызында колхозчу суурнуң сайзырап, колхозтуң экономиказының улам быжыгып турарын, сталинчы эпоханың херээженнериниң чаагай амыдырал чуртталгазының чечектелиишкинин өөрүп демдеглеп турганнар.

Колхоз бүдүрүлгезинде херээженнерден эштер—Радионова 307, Серээдар 279, Сандыңмаа 187 күш-хүннерин ажылдап алганнар. Херээженнер бижик өөредилгезиниң бөлүмүнде болгаш партия, комсомол чырыдыышкынының четкилеринде өөренип турарлар. Колхозчу культурлуг чуртталгага үлегерин көргүзүп турар Хабый, Момбуштай, Сендикей олар ышкаш хөй-хөй херээженнериң аттары үнүп турган.

Ооң-биле чергелештир четпестерни ол хуралга санап чугаалашкан. Херээженнер организакчызы тус-тус кижилер-биле оларның кижизидилгезинге ужур-дузалыг беседаларны ховар чорудуп турар. Колхозта эштер Ноозун, Сыгыр, Тас-Көк, Норбу олар болгаш чамдык оон-даа өскелер хөй ниитиниң күш-ажылынга идепкей чок киржип турарлар. Чурттап олурар бажыңнарының иштики культуразын сегитпес Норбу, Санзаа, Сыгыр оларның аттары база илереп турган. Ол фактылар болза, херээженнер организациязының ажылының четпезинден болуп турар.

Колхозчу херээженнер ниити бай шыырак амыдырал дээш патриотчу сорулгаларны ол хуралга чугаалашканнар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Колхозта улуг күш

Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакыда «Коммунизм оруу» колхозтуң херээженнери чаа амыдыралдың улам ыңай чечектелиишкини дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Тудугда херээженнериң 10 кижи киржикчилиг тускай бригадазы 14.000 кезек туйбуну кылганнар, оон колхозка 7000 рубль орулга киргеН Ол ышкаш олар колхоз тудуунуң өске-даа хөй ажылдарын кылып турарлар.

Мал ажылында 6 херээженнер база багай эвес ажылдап турарлар. Инек ажаакчызы эш Хорлукай эрткен чылын төрээн 27 инектерден 27 баш бызааны бүрүн камгалап алган болгаш оларны онза эки доруктуруп өстүрген. Эш Хорлукай 6 ай иштинде 368 күш-хүнүн ажылдап алган.

Колхозта херээженнер организакчызы эш Борбак херээженнериң күш-ажылчы, хөй ниитичи идепкейин эки организастап келген. Ол болза, 53 херээженнерни баштап турар. Херээженнер—колхозта улуг күш болуп турарлар.

М. ДАРЬЯ.

Кино көргүзүлгезин экижидер

Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аскы суурда областың кинофикация черинден чоруткан элээн хөй кинолар бар. Оларны чурттакчы чоннарга көргүзүп турарының шынары кончуг багай. Чамдыкта кинону кежээкиниң 8 шакта эгелээш 12 шакта, харын-даа дүнекиниң 2—3-даа шактарда барып дооскулаар.

Ооң чылдагааны болза, киномеханик Араштаев бодунуң хүлээлгезин эң-не харыысалга чок, ак-сеткилдиг эвес күүседип турар. Бир кинону үндүрүп тургаш ону дөрт-беш катап соскадыр, чүү болган дээрге, бирде мотор үрелген-даа дээр, а бирде аппарат үрелген-даа дээр, ынчангаш чурттакчы чоннар черле орта кино көрбейн келген.

Сөөлгү үеде кино шуут болбастаан. Кино үндүрер мотору шуут үрелген, ам районнуң харылзаа конторазының эжиинде адыргаш чыый салып каан чыдар.

Мөңгүн-Тайга районда кино ажылын сегидерин чурттакчы чон кончуг күзеп турарлар.

А. БАЙЫР.

Редакциядан чагаалар

Дөстүнер аргажок болган

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурда ыяш белеткелиниң четче эвес күүсетингениниң ужурундан, ам чамдык албан черлериниң оттулар ыяжы төнүп, ажыл хүннерин соксадыр ужурга таваржып турар. Райпо столоваязының, культура бажыңының, районнуң 7 чыл школазының болгаш аъш-чем магазиннериниң оттулар ыяжы төнүп, улуг бергедээшкинверде таваржып турар. Чижээ, райпо столоваязы оттулар ыяш чогунуң ужурундан чамдык хүннерде шуут ажытынмайн баргылаар. Столоваяның кышка удур чылыглаашкыны четпес, арыг-шевери кончуг багай. Райпо столоваяны продукция-биле четпес хандырып турар болгаш столоваяның белеткеп турар чеминиң шынары база кончуг багай.

Ол ышкаш, магазиннеринде бараанар эвээш, оларны төп черлерден сөөртүп алырын райпо баштаар чери сагынмайн турар. Бараан магазининин арыг-шевири четпес, бар барааннарны довурак-доозун дуй үглээн. Ону арыглап аштаарын бичии-даа бодавайн турар. База районнуң культура бажыңының ишти канчаар-даа аажок соок. Чурттакчылар аңаа культура-массалыг кандыг-даа ажылдарны чорударындан хоорлуп турар. Ындыг соок черге кино чуруктарны көргүзүп турар. Көрүкчүлер ак хыраалар биле шыптынган, сириңейнип көрүп олурарлар. Районнуң библиотеказы үргүлчү шоочалыг турар. Районнуң авыяктарында, чурттакчыларында ном-биле ажылдаар арга чок болуп турар.

Бо бүгү четпестерни районнуң „Чаа амыдырал“ солунунга хөй удаа парлап келген болгаш ВКП(б) райкомунуң бюрозунга база каш удаа көрүп келген. Ол хирезинделе байдал биеэги хевээр турбушаан.

Районнуң хереглекчилериниң негелдезин, чурттакчыларның чурттала амыдыралынга негетинер үүлдерни хандырары болгаш оттулар ыяш белеткээри албан организас черлериниң, райпонуң чайламыр чок хүлээлгези болур үүве болганда, үстүнде бүгү четпестерни дарый чайладып узутказа чогуур.

О. Бады.

Культура-чырыдыышкын килдизи ажылдавастаан

Көдээде культура чырыдыышкын ажылы болза, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларынга чагырткан турар ужурлуг.

Ындыг турбужа, Чаа-Хөл районнуң культура-чырыдыышкын албан черлери барык-ла ажылдавайн турар. Районнуң культура-чырыдыышкын килдизиниң эргелекчизи эш Шыжаа бодунуң хүлээлгезин уттуп, ол ажылды мырыңай кылбайн турар. Ону областың культура-чырыдыышкын килдизи билбейн турар болгаш удуртпайн турар. Ажылчы чоннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның өзүп турар культурлуг негелдези хандыртынмайн турар.

ВКП(б) райкомунуң, райкүүскомнуң талазындан районнуң культура-чырыдыышкын килдизин багай удуртуп турганының түңнелинде, культура фронтузунуң ол чугула участогу удуртулгадан дашкаарлаан. Ооң уламындан культура-чырыдыышкынның албан черлери: районон төвүнде культура бажыңы, колхозтарда клубтар, кызыл булуңнар, Үрбүнде кызыл өглер, Кызыл-Дагда, район төвүнде ном садыглары кышка удур оттулар ыяш белеткеп албаанындан ишти хөлчок соок болуп, ажылдавастаан. Ынчангаш чурттакчы чоннарның ортузунга культура-массалыг кижизидилге ажылдары кончуг багай чоруп турар. Чонга концерт, лекция, илеткелдер, солун номчулгалары эң эвээш организастатынып турар.

Мынчангаш ВКП(б) райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш областың культура-чырыдыышкын килдизининң талазындан идеология ажылының бир чугула участогу культура бажыңының, көдээ клубтарның кызыл өглериниң, библиотекаларының, ном садыгларының ажылының иштинче кирип, оларга боттуг удуртулганы тургусса чогуур.

А. ТАРААЧЫ.

Улам ыңай чедиишкиннер дээш

Колхозчу херээженнериң социалистиг көдээ ажыл-агыйының болгаш культура хөгжүлдезиниң бүгү адырларынга идепкейлиг киржилгезин улгатырар сорулга-биле Кызылдың көдээ районнуң «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң бүгү херээженнери ол-ла районнуң «Черби» колхозтуң херээженнерин социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Тываның Совет Эвилелиниң составынга катыжып киргениниң бээр 7 чыл болган оюн уткуштур кылып чорудар ажылдарын олар тодаргай хүлээнгеннер. Эң ылаңгыя, культур чырыдыышкын, мал, чер ажылының болгаш тудуг ажылының талазы-биле оларның алган боттуг хүлээлгелери болза, колхозчу чаа амыдыралдың чечектелиишкини дээш күзел-чүткүлдерни тодаргайлап турар.

Социалистиг чарыштың комиссиязын тургуспушаан, чарыштың түңнелдерин август, октябрь айларда кылырын олар дугурушканнар. Ол ышкаш херээженнер ортузунга ажылдың дуржулгазын солчурун база айытканнар.

А. СУНДУЙ.

Колхозка бистиң дузаламчывыс

Бистиң чуртувустуң шырайы чыл келген тудум-на чаартынып турар. Хоорай биле көдээниң аразында карышкак чорук чоорту узуткатынып, колхозчунуң күш-ажылы индустриалдыг күш-ажылдың янзы-бүрү хевирлери кылдыр хуулуп турар.

Бистиң областың колхозтарын организас ажыл-агый талазы-биле быжыглаары болгаш колхозчу суурларны тудуунуң база сайзырангайжыдылгазының талазы-биле колхозчуларның, ажылчы араттарны өглерден чылыг, чырык чуртталга бажыңнарынче шилчидер дугайында айтырыг онза чугула болуп турар.

Чаа-чаа колхозчу суурларны тудуп тургузуп турар. Эң ылаңгыяда бүдүрүлге, культур-амыдыралдың тудугларының талазы-биле бистиң области улуг ажыл чоруп турар.

Автотранспорт конторазының коллективи каш чылдар дургузунда Кызыл районнуң «Тиилелге» колхозунга шеф дузаламчыны көргүзүп турар.

Эрткен 1950 чылда партия организациязының удуртулгазы-биле бистиң АТК коллективи колхозтуң бүгү ажылагыйынга хүн-бүрүнүң дузаламчызын көргүзүп келген. Часкы тарылганың болгаш ажаап алыышкын үезинде эрткен чылын практиктиг дузаламчыны көргүзеринге колхозка 280 ажыг ажылчыннар барып дузалашкан, колхозка элээн үр үениң дургузунда автотранспорт конторазының 2 автомашиналарының күжүн колхозка тургускан. Ол машиналар-биле 400 ажыг кубометр тудуг ыяжын сөөркен.

Колхозта чурттарганың болгаш бүдүрүлгениң тудуглары чыл келген тудумна көвүдеп турар. Шеф дузаламчызының чуруму-биле «Тиилелге» колхозтуң автомашиназын автотранспорт мастерскаязынга септеп берген.

Оон аңгыда колхозче политик болгаш чечен чогаалдың 40 кезек литератураларын, 15 лозуңнарны болгаш плакаттарны чыгган, чорудуп берген. Лекцияларны, илеткелдерни номчаан, АТК-ның коллективи колхозчуларга боттывыңгыр уран-үүлдүң көргүзүглери биле болгаш концерттер-биле сонуургадып турган.

Кызыл районнуң колхозтарынга шеф дузаламчыларны улам ыңай күштелдирер талазы-биле хоорайда шеф дузаламчыны колхозтарга көргүзүп турар организацияларның мурнунга тодаргай сорулганы чоокта чаа болуп эрткен Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы салган.

АТК-ның коллективиниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчыттары «Тиилелге» колхозка шеф дузаламчыны көргүзер дугайында тодаргай хемчегларни моон соңгаар ап чорударын эгелей берген. Колхозтуң септелге ажылынга ам дузалажып турар болгаш чоокку хүннерде тудуг ыяжын сөөртүрү-биле бир автомашинаны чорудар. Колхозчуларның көргүзүг самбыразын белеткеп турар. Оон аңгыда дарганнарга хереглээр бөлүк-бөлүк херекселдерни чорудуп берген болгаш ам-даа белеткеп турар.

Сиген, тараа ажаал алыышкынының кампаниязының үезинде колхозка практиктиг дузаламчы көргүзер талазы-биле ажылчыннарның бригадаларын үргүлчү чорудуп турар. Учётту таарыштырып кылырынга дузаламчыны база көргүзер.

«Тиилелге» колхозун мурнакчы колхоз болдурар дээш бүгү болдунар эргежок чугула шеф дузаламчыны АТК-ның коллективи моон соңгаар-даа улам күштелдирип шыдаар.

А. ПОЛЯКОВ,
АТК-ның начальниги.

Хөгжүлдеже базым

«Мен «Ревизорга» Россияда, мээң билирим, бүгү-ле багай үүлдерни чаңгыс дүргек кылдыр чыггаш, оларны чаңгыс катап харугда шоодуп кочулаар дээн мен»... деп бодунуң шиизиниң дугайында Н. В. Гоголь ынчаар бижээн.

Россияга хосталгалыг шимчээшкиниң үелерин В. И. Ленин мынчаар бижээн:

«...Россияга хосталгалыг шимчээшкин үш кол үени эрткен, ол орус ниитилелдиң үш кол аңгыларынга чарлып, шимчээшкинге бодунуң изин артырган: 1) дворян үези, аңаа барык-ла 1825 чылдан 1861 чылга чедир үе хамааржыр; 2) буржуаз демократтыг үе, аңаа 1861 чылдан1895 чылга чедир үе хамааржыр; 3) пролетар үези, 1895 чылдан бо үеге чедир...» (Ленин, том 20, арын 223).

19 вектиң 30—40 чылдары болза, ынчаарда Россияга турган реакцияның караңгы чылдары болур. 1812 чылда орус улустуң хосталгалыг Ада-чурт дайынының идеязынга төрүтүнген хосталгага күзелдиг мурнакчы дворян революсчу декабристер 1825 чылдың декабрь 14-те тура-халыышкынны үндүрге-даа бастырып кааннар. Ынчалзажок Россияга мурнакчы идеяның эдилекчилери болур кижилер декабристериң тура-халыышкыны-биле кады бастырып хагбаан. Крепостной эрге кандыг-даа депшилге бүрүзүнүң дайзыны болуп турган. Ынчаарга ол үеде чурттап тургулаан орус улустуң улуг чогаалчылары Пушкин биле Лермонтовтуң шүлүктери, база алдарлыг орус классик чогаалчы Н. В. Гогольдуң чогаалдары ол үениң ниитилел тургузуун чалданыш чок шүгүмчүлеп турганнар. Гоголь «Ревизорга» ынчаардагы ниитилел тургузуунуң чөгенчиг байдалын, дүжүметтериниң мелегей, сатыныкчы, хээли алырынга турал-ыг чоруун, крепостной тараачыннарны хайыражок дарлап-хемдип турганын, городничий (хоорай чагырыкчызы) болгаш ооң дүжүметтериниң чөгенчиг байдалын өг-иштиниң амыдыралы-биле холбаштырып тургаш, кайгамчык мастержи ёзу-биле шүгүмчүлеп көргүскен.

Шииниң кыска утказы мындыг. Россия империязының бир-ле ырак булун черинде хоорай бар. Ол хоорайны Городничий Сквозник-Дмухановский чагырып турар. Ол бодунуң дүжүметтерин чыып алгаш, чугаалаар: «Силерге кайгамчыктыг медээ дыңнадыр-дыр мен. Ол кандыг медээл? Городничийниң бир өске губернияда турар өңнүү аңаа мындыг чагаа бижээн турган: «Бистиинге дээргги ревизор чорааш баарды, удавас силернииннге база баары магат чок, кичээнгейлиг тур, чажыт ат-биле-даа чеде бээрин чадавас» деп бижээн. Городничий ону дүжүметтеринге, сугда ыяш дег сириңейнип тургаш номчуп бээр.

Чагааны алган үе Петербуттан Саратов губерниязынче чанып бар чыдар аныяк дүжүмет Хлестаковтуң хонача бажыңынга кээп доктааганы-биле холбажып турар. Оон Городничий, болза, Хлестаковту дээрги ревизор кылдыр санай берген болгаш ынчаар хүлээп алган-даа. Хлестаков Гогольдуң сөзү-биле алырга, «бажында отчугажы» чок-даа болза, хоорай дүжүметтериниң частырыын билип кааш, дүжүметтериниң акшаларын чыып алгаш, городничийниң уруун кадай кылып алыр бооп аазааш, удавас катап келир болгаш чоруй баар. Хлестаков чоруурда чагаа бижээш почтага суп каан, ону почтмейстер (почта эргелекчизи) бистериниң дугайывыста Петербургче медээ хиирипкен боор дээш часкаш, номчуурга, оларның ревизор кылдыр хүлээп алканы,—демги Хлестаковтуң эжинге бижээн чагаазы болуп, ол анаа-ла бир чорумал дүжүмет болганы оон илерээн.

Городничийниң бажыңынга чыглып, оларның аас-кежиктиг болганынга (городничий уруун Хлестаковка бээр турган) байыр чедирип, аалчылар кээп турда, чагааны номчаан.

Городничийниң бажыңынга улус ол-ла ынчап мөөңнежип алган хөлзеп турунда, ёзулуг ревизор чеьдип келгени үүгле ынчаарда илереп, шии ооң-биле доостур.

Ук шиини областың национал театрының сценазынга тыва дыл кырынга көргүзүп эгелээн. Шиини көрген-не кижи, национал театрның хөгжүлдеже база бир бурунгаар базымы кылдыр санап турар. Ол—театрның бир чаа чедиишкини болган. Ол хире нарын болгаш берге шиини көргүзери ышкаш белен эвес сорулганы коллективтиң экизи-биле күүседип шыдаанын демдеглээр херек.

Шииниң тургузукчузу РСФСР-ниң алдарлыг артизи Забродин болгаш чурукчузу Лаңзыы олар шиини көргүштүг, солун болдурганынга көрүкчүлер өөрүп, байыр чедирип турарлар.

Рольдарны күүседип турар артистер база боттарының онаалгазын хүндүлүг-биле күүсеткеннер. Городничий—Сквозник-Дмухановскийниң ролунда дуржулгалыг артист эш Өлзей-оол ойнап турар. Ук артист рольду эки ойнаан: городничийниң бүгү талаларын, ооң сөстерин, шимчээшкиннерин, чогаадыкчы уран ёзу-биле ойнап күүсеткен. Ылаңгыя, кажан городничий уруун Хлестаковка бээр бооп алгаш, аңаа амырап, мактанып, садыгжыларны коргудуп, эттеп-сокулап, генерал дужаал чеьдип алырын күзеп турарын көргүскени черле онза эки болган. Мынчангаш бүгү рольду артист черле эки күүсеткен.

Городничийниң кадайы Анна Андреевнаның ролунда артист Севилбаа, ооң уруу Марья Антоновнаның ролунда артист Кара-Кыс, судья Ляпкин-Тяпкиниң ролунда артист Маадыр-оол, Хлестаковтуң ролунга артист Чыргал-оол болгаш база ооң чалчазы Осиптиң ролунда Мунзук болгаш өске-даа артистер боттарының рольдарын эки күүсеткеннер.

«Ревизорну» көргүскени-биле национал аныяк театр хүндүлүг улуг хүлээлгени күүсеткен. Ол хүлээлге болза, улуг орус улустуң культуразын тыва чонга чоокшулатканы, алдарлыг классик чогаалчы Гогольдуң чогаалы-биле Тыванның ажылчы чоннарын таныштырганы болур. Орус культурада ол хире үнелиг эртинелер барын Тываның ажылчы чону билип алыры дыка ужур-дузалыг. Ынчангаш Гоголь чогум кандыг үеде чурттап чораанын үстүнде демдеглээн болгай бис. Ооң-биле кады, театрның коллективи ам-даа улуг чедиишкиннерни чеьдиап болурун, ам-даа чаа берге болгаш нарын шиилерни көргүзүп шыдаар күштүүн база көргүскен.

Ам сорулга болза, ол болган хөгжүлдеже базымга өске чаа базымнарны немеп тургаш, театрны чонну кижизидериниң ёзулуг школазы, социалистиг идеологияның тарадыкчызы болдурар, база хөгжүлденің чечектелиишкиннниг чадазынче улам чаа депшилге дээш күжениишкин-биле ажылдаары театр ажылдакчыларындан негетинип турар.

Бистиң театрывыстан көрүкчүлер, төөгүнүң солун шиилериниң аңгыда, амгы үениң социалистиг реализми-биле сиңниктинген чаа, солун шиилерниң көргүзүглерин негээр эргелиглер.

Чоннуң негелдезин күүседири уранчүүл ажылдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культураны сайзырадыры—бистиң коммунизмче баар оруувустуң хаалыг чырыткызы ол.

С. ТАМБА.

Ниитиниң колхозчу мал ажылының чаа көдүрлүүшкүнүнче

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң үш чыл планын боттандырбышаан, бистиң областың колхозтары улуг ажылды чоруткан болгаш улуг чедиишкиннерни чеьдип алган. Колхозтарда мыйыстыг бода малдың 120, хойнуң—121, чылгының—55, хаванның — 46 фермалары бар болгаш 46 колхозтарда чуш ажылын сайзырадып эгелээн.

1950 чылда колхозтарда мыйыстыг бода мал 28 хуу, хой, өшкү—45 хуу, чылгы—35 хуу, хаван—30 хуу көвүдээн.

Улгатырган колхозтарның хөй нуруузу боттарының мал фермаларында 5—6 баш муң чедир малдыг болуп турар.

Колхозтуң ниитиниң мал ажылының эжелеп турар бот-деңзизи чыл келген тудум-на көвүдеп турар. 1951 чылдың январь 1-де турганы-биле алырга, областың бүгү малының баш санының 36-дан ажыг хуузу колхозтарның мал ажылының фермаларында турар, бир эвес колхозтарның хуу ажыглалында турар малын катай алыр болза ниити деңзизи 60 хуу чеьдип турар. Бо бүгү болза, колхозтарның малының баш санының элээн чедиишкинниг өзүлдезиниң болгаш ооң продуктулуун бедидериниң бүгү байдалын тургузуп турар. Колхозтар 1950 чылда күрүнеге дужаар эьт планын 103 хуу, дүктү 125,3 хуу күүсеткен.

Партияның болгаш чазактың мал ажылын хөгжүдериниң үш чыл планының дугайында доктаалында айыткан, мал ажылын бүгү хемчеглер-биле көдүрериниң сорулгазы болза, партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде төп сорулгазы болур деп айыткан. Мал ажылының айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээр дээш демисел болза, чонну аъш-чем биле, чиик үлетлүрүү чиг эт-биле хандырарына бир дугаар чергениң ужур дузалыг болуп турар.

Ниитиниң мал ажылын моон соңгаар өстүрер болгаш ооң продуктулуун бедидер дугайында харыысалгалыг сорулга колхозтарның мурнунда туруп турар. Хамыктың мурнунда малдың баш санының өзүлдезиниң темпизин бедидери чугула, ооң культуразын болгаш продуктулуун улуу-биле бедидер херек. Ол сорулганы чедиишкинниг күүседир чорук мал ажылынга удуртулганы күштелдиреринде бүгү малчыларның ажылының деңнелин бедидер, малдың быжыг чем суурун тургузар, чылыглаан кажаалар-биле хандырар, малдың кызыраар болгаш ажыл-агыйжы эвес чидириглерин узуткаар хемчеглерни алыр.

Бо ажыл талазы-биле чамдык районнарда болгаш колхозтарда улуг четпестер бар. Олар ниитиниң малының баш санының өзүлдезин саададып турар. Колхозтарда чем суурун өзүүшкүнү болгаш мал кажааларының тудуглары ниитиниң мал ажылының өзүлдезинден дыка хожудап турар. Чижээ, 1950 чылда колхозтар бөдүүн чемнер белеткээриниң планын үүгле 65,4 хуу күүсеткен. База дыка хөй колхозтар тараа саваңын бөлүп ажаап албаннар. Таңды районда 200 гектар черниң, Каа-Хем районда 1000 ажыг гектар черниң саваңы ажаап алдынмайн шөлдерде артыш калган. Шак ындыг байдал Бии-Хем районнуң колхозтарынга база турган, мыйыстыг бода мал кажааларының планын 2,5 хуу хой кажаазының — 34,6 хуу, аът кажаазының — 19,7 хуу, куш кажаазының — 6,4 хуу күүсеткен. Тудуг планын күүсетпээниниң түүнелинде 36 муң хире баш мал кышкы үеде эки чылыглаан кажаалар-биле хандыртынмайн арткан. Тес-Хем районда Сталин аттыг колхозтуң 2000 баш хою 1950 чылдың декабрьге чедир кажаа чок чадагай черге турган.

Чамдык райкүүскомнар, районнарның көдээ ажыл-агый килдистери болгаш колхозтарның баштаар черлери мал ажылының каадырларын шилип алыр, таарыштыр тургузар болгаш кижизидер ажылче кичээңгейни эки салбайн турарлар. Чамдык колхозтарның мал ажылының фермаларында колхоз тургузуунга удур болгаш ниитиниң малын бүгү-ле хемчеглер-биле узуткап чок кылырын оралдажып турар кижилер ажылдап турар. Чижээ, Тес-Хем районда Сталин аттыг колхозтуң хой кадарчызынга кулак бай Байыр, шиитирген контрреволюстуг кижиниң хадайы Севилбаа, кем-керек үүлгедип, хөй удаа шиитирип чораан Кеней, малды ажаар болгаш азыраар талазы-биле бодунуң хүлээлгезин харыысалга чок, хамаан чокка көрүп турган, эң чалгаа Ликшат олар ажылдап турганнар. Сталин аттыг колхозта бо кижилерниң хоралакчы чоруунуң түүнелинде кыштың ийи айларның иштинде 250 ажыг шээр мал чудап өлген. Ындыг четпестер өске-даа колхозтарда бар.

Колхозтарның мал ажылында бар болуп турар бүгү четпестерниң түүнелинде 1950 чылдың иштинде дыка хөй чаш малдар, ылаңгыя бызааларның 14,3 хуузу, хураганнарның, анайларның — 11,9 хуузу, кулуннарның 7,7 хуузу өлген. Ылаңгыя бызааларның улуг чидириглери Бии-Хем (31,7 хуу), Каа-Хем (19,3 хуу) районнарының колхозтарынга турган. Бай-Тайга районунда хураганнарның каражазы 28,6 хуу чеьдип турар. Малдың кызыраар чоруу чамдык колхозтарда ам-даа улуг болуп турар.

Район организациялары, колхозтар баштаар черлери, МТС-терниң болгаш районнарның көдээ ажыл-агый килдистериниң, участоктарның болгаш пунктуларның зооветспециалистери болгаш агрономнары сиген кезер черлерни экижидер ажылды мынчага чедир чорутпайн, малдың тарымал чемнерин сайзырадыр айтырыгче онза кичээнгейин салбайн турар. Кышкы ырак одарларда турар улуг малдарга магадылаг чеини тургуспайн турарының чылдагаанызыбиле малга элээн чедириглерни таварыштырып турар деп үвени бо чылын улуг хар чагган болгаш соок дүшкен Тес-Хем, Эрзин, Кызыл районнары көргүскен. Ол районнарда малдың сдарын багай организастааны-биле дыка хөй санныг мал арып баксыраан. Тес-Хем районнуң колхозтарында баксырап турар малдың баш саны 250 ажыл турар. Ындыг четпестер Таңды, Эрзин, Кызыл, Каа-Хем районнарында база бар.

Мал ажылында база бир улуг четпес үүве болза, ооң продуктулуунуң чавызы болур. Сүт-бараан фермазында мыйыстыг бода малдың, бар турар малдың уксаазын бир эвес чөвү-биле ажаап азыраар болза, саар бир инек ортумаа-биле 1500—2000 литр сүттү берип болур турбуже үүгле 700—800—900 литрни ап турар. Үүгле экижиткен фермаларда инектер 1100—1200 литр сүттү берип турар. Мынчаңгаш чылда хөй тонн сүттү чедир албайн турар чорук колхозтарның орулгазы хөй үүс муң рубльге эвээжеп турар.

Колхозтар чыл бүрүде күрүнеге дужаар эьтке дыка хөй санныг семис эвес малды дужаап турар чорук бир талазында колхозтуң алыр орулгазын эвээжедип турар болгаш ийи талазында дужаап турар малдың саны көвүдээнибиле колхозтарда малдың баш санының өзүлдези кудулап турар. Бир хойдан кыргып алыр кадыг дүктүң деңзизи ортумаа-биле 1,100—1,200 грамм болуп мынчага чедир-ле чавыс болуп артпышаан. Дээре хой фермаларында ортумаа-биле бир хойдан кыргып алыр дүк хемчээли бедип турар. Кызыл районнуң колхозтарында 1,8 килограмм Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозта 2,4 килограмм, Улуг-Хем районуң «Свобода труда» колхозта болгаш өскедаа колхозтарда 1,7 килограмм чеьдип турар.

Малдың мындыг чавыс продуктулуг болуп турарының чылдагааны ниитиниң мал ажылында бар турар бүгү аргаларны бүрүн ажыглаар арганы малчылардан ам-даа өөренип албааны-биле тайылбырлатынар. Оон аңгыда черчериниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары мал ажылының продуктулуун бедидер айтырыгларже чогуур кичээңгейни салбайн турар.

Облкүүском 1951 чылда ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң күрүне планын бадылаан. Ол планда мыйыстыг бода малды 21,7 хуу, ооң иштинде инекти — 27,3 хуу, хой, өшкүнү — 17 хуу, хаванны 12 хуу көвүдедирин баш удур көрүп турар. Фермаларга бир саар инектен чылда саап алыр сүттү 1100—1300 литр, бир хойдан кыргып алыр кадыг дүктү 1,5—1,7 килограмм чедирер деп көрген.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң күрүне планы шынар талазы-биле эң эки 500 бүдүрүкчү бугажыгаштарны, 1800 кошкаржыгаштарны, 300 хире аскыржыгаштарны доруктуруп өстүрерин баш удур көрүп турар. Малдың уксаазын экижидер сорулга-биле симменталь уксаалыг бугаларны, каракуль уксаалыг кошкаларны, мериностарны, дон уксаалыг аскырларны болгаш орловтуң челер аскырларын, ангар уксаалыг хуналарны, улуг ак уксаалыг аскыр хаваннарны областе экээрин баш удур көрген. Уксаалар аразынга хайнакташтырылга дугайында 20 муң хойну каракуль-биле, 2000 ажыг инекти симменталь-биле 6000 ажыг хойларны чиңге дүктүг кошкарлар-биле, 800 ажыг белерни Үстүү-Енисейниң аскырлары-биле, 1500 белерни дон уксаалыг аскырлар-биле хаара тударын баш удур көрүп турар.

Областың колхозтары малдың бөдүүн чемин белеткээрин 1950 чылга деңнээрге, 1951 чылда ийи катап көвүдедир болгаш 70 муң ажыг мал кирер чаа кажааларны тудар ужурлуг.

1951 чылда 77 муң хойнуң дүгүн электри-биле кыргыыр ажылды чорударын планда баш удур көрген. Чамдык колхозтарга суг хандырылгазын, малдың суггарылгазын, бөдүүн болгаш концентраттыг чемнерни хоюдуп үүрмектээрин, хайындырарын, сиген ажаап алыышкынын болгаш силостаарын механизастаар деп турар. Механизастаар ажылды нептеретпейн тургаш, социалистиг мал ажылының улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүн чеьдип алыры берге. Янзы-бүрү машиналарны калбаа-биле хереглээри, оларны бүдүрүкчүлүг ажыглаары колхоз фермаларының өзүүшкүнүнүң болгаш бараанныг болур чоруунуң чугула үндезини. Хойну электри күжү-биле кыргааны, оон алыр дүк 20—25 хуу көвүдээр. Механизастаар ажылды нептередиринге үндезилээш, малдың чем-суурун быжыдар болгаш калбартыр чорук малдың продуктулуун бедидериниң эң чугула үүлү болур.

1951 чылда ферма эргелекчилери, саакчылар, бызаа ажаакчылары, хойжулар, малчылар болгаш өске-даа массалыг профессиялыг каадырларны белеткээр болгаш оларның билиин бедидер ажылды дыка калбартыры баш удур көртүнген.

Зоотехниктиг хемчеглер талазы-биле үрелел фермаларынга 20 муң хире малды бонитировкалаарын, бүгү бүдүрүкчү малдарны зооветеринар талазы-биле хынап көөрүн, 12-ден эвээш эвес колхозтарга инектиң тускай бөлүүн үзүп тургузуп, ооң тускай одарын организастап, малды семиртирин, малды чайгы одарже шилчидерин организастаарын баш удур көрүп турар.

1951 чылда ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң планы мал ажылынга удуртулганы үндезини-биле экижидерин партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарындан болгаш колхозтарның баштаар черлериндан негеп турар. Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың даалгаларын чугаа чокка күүсеткен турар ужурлуг.

Мал ажылдакчыларының чооку үеде дайынчы сорулгазы болза, бүгү малды бүрүнү-биле менди камгалап алыры болгаш малдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозары болур. Харның улуг чагганы-биле, күштүг соок болганы-биле малы баксырап чудап турар Таңды, Тес-Хем, Эрзин, Каа-Хем, Кызыл ышкаш районнар малга чер эжип бээр, кадыг, шыктыг концентраттыг чемнер-биле малды тургузу азыраар, эки оттуг, одарлыг черлерже малды чайладып көжүрер дээн чергелиг ажылды дораан организастаар, малдың массалыы-биле төрүп эгелээриниң мурнунда чылыглаан тускай кажааларны тудар болгаш септээр база мал чеминиң курлавырларын кыштагларга баш удур сөөртүп чедирип алыр.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң күрүне планын күүседириниң чугула үүлү болза, мал ажылының каадырларын шилип алыр болгаш оларны белеткээри болур. Мал ажылының фермазында ажылдап турарларның составын катап хынап көөр болгаш боттарының буруулуг чоруу-биле малга когарал чедирип турар бүтпес кижилерни дораан чайладып, оларның орнунга мал ажылынга ынак, ак-сеткилдиг колхозчуларны киирер. Малды самчыгдап төчеглээр чоруктар-биле, ажыл-агыйжы эвес чидириглер-биле, малды чудадып өлүрүп турарлар-биле шиитпирлиг демиселди чорудар. Шак ындыг чоруктар болган санында колхозтуң баштаар чериниң хуралынга ол айтырыгны тургузуп, өлген-читкен малдың орнун дедир өгидип тургузарының хемчеглерин алыр болгаш буруулугларны шүүгү харыысалгазынга киирер.

Колхозтарда малдың баш санының өзүлдези өө-коъдан малдың иштики өзүүшкүнүнден болдунган турар ужурлуг. Ниитилештиргениннен кирген малды пландан дашкаар кирген мал кылдыр саналар ужурлуг. Малдың кызыраар, ара салыр чоруун узуткаар, фермаларда малдарны бүдүрүкчүлер-биле бүрүн хандырар, эдержилге кампаниязы эгелээриниң мурнунда колхоз бүрүзүнге бүдүрүкчүлериниң зооветеринар талазы-биле хыналдазын чорудар, оларның ажаалга азыралын экижидер. Эдержилгени өй-шаанда планныг организастап чорудар, часкы одарлар эгелээриниң мурнунда колхоз бүрүзүнге малдың сүт продуктузун бедидер, малдың деңгилдезиниң болгаш азыралының талазы-биле хемчеглерни ажылдап чогаадыр. Ол дугайында дээре малчыларның дуржулгазын тарадып нептередир ужурлуг.

Малдың чем суурун быжыдарынга улуг ужур дузалыг болуп турар тазылында чемиштиг үнүштерниң, силостаар культураларның чаңгыс болгаш хөй чылда үнер сигеннериниң тарылгазын калбартыр. Ооң-биле кады четчир санныг сигенни болгаш силосту белеткеп алыр чорук, мал чемин ажаап алыр машина чепсек-херекселдериниң септелгезин чогуур өй-шаанда чорударын организастаары чугула.

Ниитиниң мал ажылының быжыг чем суурун тургузар талазы-биле МТС болгаш МТС-тиң харыысалгазы болза, үүгле, техник талазы-биле дузалажыр эвес, харын сигенни кезеринден эгелээш сарааттап бөлер, силостаарынга чедир шуут киржир хүлээлгелиг. Ынчаңгаш МТС-терниң удуртукчулары болза, колхозтар баштаар черлери-биле кады мал чемин белеткээр машиналарны болгаш ажылчын күжүн чөп ажыглаарының планын баш удур чогаадып кылыр.

Малдың баш санының өзүүшкүнүнүң темпизинден кажаа тудугларын кылыр ажылдың хожудап турарын узуткаар болгаш 1951 чылда кажаа тудугларының планын чугаа чокка күүсеткен турар сорулга-биле тудуг материалдарын хереглел өзугаар белеткеп, сөөртүп алыр ужурлуг.

1951 чылда малдың зооветеринар хандырылгазын үндезини-биле экижидер, хойнуң кодурлаар аарыын бүрүн узуткаар, малдың бруцеллез зарыын узуткаарының тодургай хемчеглерин алыр херек.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң планының күүсетинип турарының болгаш мал ажылының туруш байдалының дугайында үргүлчүнүң хыналдазын чер-черниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарындан чорудар чорук эргежок чугула. Мал ажылының күрүне планының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгларны райкүүскомнуң хуралынга үргүлчү тургузуп, аңаа колхозтар даргаларының илеткелин ап, четпестерни чайладыр болгаш планы күүседирин хандырар хемчеглерни алыр.

Колхозтар фермалар, мал ажылының тус-тус ажылдакчыларының аразынга массалыг социалистиг чарышты калбартып, мал ажылынга эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин нептередип, малдың ажыл-агыйжы эвес чидириглери-биле кам-хайыра чокка демисежип, бистиң областың колхозтары мал ажылын хөгжүдериниң күрүне планын долдур болгаш ажыр күүседирин чугаа чокка хандырар ужурлуг.

П. УШАКОВ,

Көдээ ажыл-агыйның область өргелелиниң кол зоотехнии.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

Хепти канчаар чуурул

Кижиниң кедип чоруур иштики ак хевин, даштыкы хөйлең, чүвүрнү болгаш оруннуң ак пөстери дүргени-биле хириге бээр ужурунда ону үргүлчү чуур херек. Ынчангаш хепти канчаар чуруун билир ужурлуг.

Хепти эки чуп билир өг-бүле ээзиниң чугган хевин көөрге, арыг болгаш чаа чүве дег кылдыр көстүр. Ынчаарга хептерни чуурда, эң баштай оларны чылыг сугга чаңыстап туруп, саваңнап чуур, ооң соонда сы тургаш хөп чуур ваннага хүл холумактыг изиг суг-биле чартык шак иштинде булгурадыр хайындырыптар. Хайындыр соонда, ваннадан ужулгаш, саваң чок арыг сугга катап чупкаш, соок сугга булгап-булгап сы туткаш арыг агаарлыг черге кургадыры-биле азар. Эмин өртүр кургавайн чорда дужургеш, изиг илиир-биле эки баскаш, хириктирбези-биле аптарага азы шкаф иштинге шыгжаар.

Хеп чуурунга хүлдү хереглээр ужуру саваңны камнаар дээш ындыг. Хүлдүг сугну хадың хүлүнден белеткеп кылыр: бир килограмм чартык хүлдү алгаш, бир кочал сугга холуй хайындырыптар. Ооң соонда кочалы-биле эзип дунуктургаш, өске саваже оожум кудуптар.

Хүл-биле хайындырган сугну чижектиг ажыглаары чугула. Дөрт стакан арыг сугга-ла бир стакан хүлден хайындырган суг холуур. Хлорлуг азы чугай холумактыг сугну ажыглавас болза чогуур, чүге дээрге, хеп оон дүрген үрелип, эдилелден үнүп болур.

Эмчи **И. КОРОЛЕВ.**

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. 15. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының медээлээни болза:

Марттың 15-те Улустуң армиязының кезектери кыдат эки турачыларның кезектери-биле кады дайзынга удур камгалалдың тулчуушкуннарын үргүлчүлеп турганнар.

Ылаңгыя Сеулдуң районнарынга кадыг дошкун тулчуушкуннар калбарып турган. Сеулдуң районунга болган тулчуушкуннарга дайзынның шаап халдан турган кезектери Хонган (Кан-Ко) деп хемни кешкеш соңгу үүкче чыла бергеннер.

Фронтунуң төп участогунда Улустуң армиязының кезектери Янпхенниң (Иохей) болгаш Хэнсоннуң (Одзйо) соңгу талазында оңгуларында камгалалдың тулчуушкуннарын чорудуп турганнар.

(СЭТА).

Севет Армияның чуртту хостаанының алды чыл болур оюн Венгрияның ажылчы чоннары күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглеп турар

БУДАПЕШТ. Апрель 4-те алдарлыг Совет Армия чуртту хостаанының алды чыл оюнга алдар болдурган чарыш Венгрияның бүдүрүлгелеринде калбарган. Венгрияның ажылчы чоннар партиязының чоокта чаа болган ийи дугаар съездизинге алдар болдурган чарышка заводтар болгаш фабрикалар коллективтери улуг чедиишкиннерни чеьдип алгаш, ам немелде продукция үндүрериниң, чиг-эт болгаш материалдар камналгазының талазы-биле, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле чаа-чаа хүлээлгелерни күүседир дээш демисежип турар.

Съезди мурнунуң чарыжының эгелекчизи «Хофнер» деп трактор заводунуң коллективи апрель 4-те пландан ажыр 15 тракторларны бүдүрүп үндүрерин хүлээнип алган. Съезди мурнунуң чарыжынга партияның комбинат комитединиң Тугун чаалап алган идик кылыр «Тисса» деп фабриканың ажылчыннары Венгрияның хосталганының алды чыл оюнда камнап алган материлдардан пландан ажыр 3.500 эш идикти бээрин хүлээнип алган. Ам болур кайгамчыктыг хүнге алдар болдурган ындыг янзылыг хүлээлгелерни шахтёрлар, металлургичилер, пос-таавычылар болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларының ажылдакчылары оларны чедиишкиннг күүседип турар.

Чурттуң эң эки чондурукчузу, электрилампазының заводунуң ажылчыны Игнад Плокер хүн-бүрүде беш-беш нормаларны күүседип турар. Паровоз-вагон заводунда И. Моравец болгаш Г. Тури боттары аразында чарышпышаан, хүн-бүрүде кижи бүрүзү ийи-ийи нормаларны күүседип турар.

Совет Армия Венгрияның хостаанының алды чыл оюнга алдар болдурган чарыш совет стахановчуларның дуржулгазын венгр ажылчыннар өөренип алырынга улуг дузаны көргүзүп турар. Апрель 4-те пландан ажыр 1муң тонна каңны бээр деп хүлээнип алган Диошцьерниң металлургия комбинадының коллективинге чоокта чаа алдарлыг совет каң хайындырыкчызы Амосов чорааш барган. Комбинаттың каң хайындырыкчыларының ажылы-биле танышкаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидеринге дузалыг болган үнелиг саналдарын берген. Эзилдириишкиниң шагын 6 шакка чедир кызырарын чеьдип алган Иожефа Олахтың бригадазы Амосовтуң айтыышкыннары-биле ажылдааш бодунуң суугузунуң эзилдириишкинин 45 минут кудулаттан.

(СЭТА).

Француз херээженнер тайбың дээш демиселде

ПАРИЖ. Чурттуң бүгү ужу кыдыгларындан чыглып келген Франциянын 30 муң хире херээженнери Париж чоогунда Женбилье хоорайга «чепсек дүжүрери дээш демисел талазы-биле херээженнериң национал хуралынга» чыылганнар.

Хуралды тайбың дээш демиселдин, чепсек дүжүрери дээш, Германияны чепсеглээринге удур, Францияның девискээрин дайын баазазы кылырынга удур лозуңнуң адаа-биле чыылдырган.

Хуралдың президиумунга Ирэн Жолио-Кюри, Жаннетта Вермеш, Раймонда Дьен, Клодина Шома, Мари-Клод Вайян Кутюрье, Франсуаза Леклерк, Ольга Турнад база ол ышкаш тайбың-ның чер-чер чөвүлелериниң төлээлекчилерин болгаш можулардан келген төлээлекчилерни соңгаан. Хуралдың президиумунга Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң даргазы Фредерик Жолио-Кюрини база соңгаан. Хуралга өскедаа элээн хөй чурттарның херээженнериниң төлээлекчилери, ооң иштинде немец херээженнериң төлээлери олурушкан.

Ирэн Жолио-Кюри даргалаан эртенги хуралга аарыг болган ужурунда хуралга кээп шыдаваан Эжени Коттоннуң чедирген байырын номчуп дыңнаткан.

Француз херээженнер эвилелиниң чиңгине секретари Клодина Шома улуг илеткел кылган. Францияда тайбың дээш улуг шимчээшкинге дузаламчы көргүзери-биле болдунуп болур бүгү чугула үүлдү кылыр бис. Барыын Германия катап чепсегленген турарын болдурбас бис. Бистиң оолдарывыс болгаш бистиң ашактарывыс келир үениң дайынының солдаттары болурун болдурбас бис. Бистиң чуртувус дарыышыгжаар уургай болурун, бистиң өг-бүлевис ядыы түреңги байдалда кирген турарын, ынчаарга чурт болза, үрелип бустур чорукка четкен турарын болдурбас бис»—деп Шома чугаалаан.

Ооң соонда Ирэн Жолио-Кюри үүве чугаалаан.

«Чепсек дүжүрери дээш демисел талазы-биле херээженнериң национал хуралы» даштыкы херектер министрлериниң оралакчыларының баштайгы чөвүлел хуралының талазы-биле кыйгырыгның текстизин хүлээп алган, база ол ышкаш ийи төлээлерни соңгаан, оларның бирээзи Францияның херээженнериниң негелдезин премьер-министр Кэйге дамчыдып бээр, база бирээзин Катышкан Нациялар Организациязынга, ооң өөлчеглиг сессиязының үезинде чорудар.

(СЭТА)

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

„КОМСОМОЛ XXX ЧЫЛ ОЮ"

Кино театрга

(Март 22—23-те)

хүндүс

ЦИРК

Эгелээри 2 шакта.

Кежээ

ИНДИЯНЫҢ ХӨӨРҮ

(Бирги кезээ)

(Индийская гробница 1-я серия)

Эгелээри 6, 8, 10 шакта

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң орлакчызының, партия амыдыралының, культура болгаш амыдырал, литература болгаш уран-чүүл килдистериниң —3—68; харыысалгалыг секретарының—3—68; пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, иштики информация, үлетпүр болгаш транспорт, чаза килдистериниң, бухгалтерияның —3—65.

Б00635. Облкүүскомнуң типографиязы